

STRATEGIJA ZA IZVRŠENJE KRIVIČNIH SANKCIJA

2023-2026

Sadržaj:

UVOD.....	2
Usklađenost sa nacionalnim strateškim okvirom	7
Usklađenost sa međunarodnim obavezama Crne Gore	10
Obaveze iz procesa pregovora sa EU	16
Strategija za izvršenje krivičnih sankcija 2017-2021	17
ANALIZA STANJA	19
Jačanje prevencije i zaštite od zlostavljanja i poštovanje ljudskih prava.....	19
Materijalni uslovi zatvorenika/ca.....	24
Zdravstvena zaštita zatvorenika/ca	32
Radni angažman lica na izdržavanju kazne zatvora	37
Jačanje institucionalnih kapaciteta UIKS-a	40
Resocijalizacija pritvorenih lica i osuđenika/ca.....	43
Jačanje institucionalnih kapaciteta Direkcije za uslovnu slobodu	50
FINANSIJSKI OKVIR	60
MONITORING, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJA.....	60
Evaluacija.....	62

UVOD

Izgradnja funkcionalnog i na poštovanju ljudskih prava zasnovanog sistema izvršenja krivičnih sankcija predstavlja jedan od ciljeva koje Vlada Crne Gore teži da ostvari u narednom periodu. Sve osobe u kontaktu sa sistemom izvršenja krivičnih sankcija su ranjive jer su podložne vlasti države, od koje zavisi način na koji će biti zadovoljene njihove potrebe i zaštićena njihova ljudska prava. Osnovna obaveza države je da ne zloupotrebljava represivnu moć koja joj stoji na raspolaganju, dok je poseban naglasak na obavezi zaštite ljudskih prava svih osoba koje su u kontaktu sa cjelokupnim pravosudnim sistemom, a posebno u dijelu koji se odnosi na izvršenje krivičnih sankcija. Reforma sistema izvršenja krivičnih sankcija se ne može posmatrati izolovano od šire reforme krivičnog pravosuđa. Efikasna reforma krivičnih sankcija zavisi od poboljšanja i racionalizacije politike krivičnog pravosuđa, uključujući politiku prevencije kriminala i izricanja kazni, zajedno sa brigom i tretmanom koji su dostupni ranjivim grupama u zajednici. Posebno je važno istaći da potrebe sistema krivičnog pravosuđa moraju biti uzete u obzir u cjelini, pri čemu je potrebno primijeniti integrisanu, multidisciplinarnu strategiju za postizanje održivog uticaja. Stoga će reforma pravosudnog sistema, osim Uprave za izvršenje krivičnih sankcija (UIKS), obuhvatiti i institucije krivičnog pravosuđa, kao što su sudstvo, tužilaštvo i policija.

Sistem izvršenja krivičnih sankcija u Crnoj Gori predstavlja složenu mrežu nezavisnih, ali istovremeno i međusobno zavisnih insitucija. Kao sistem, različite institucije zajednički rade u cilju:

Grafik 1: Osnovni pravci djelovanja strateškog dokumenta

Ova strategija ima za cilj da podrži koherentan, zajednički, sveobuhvatan pristup izgradnji funkcionalnog i održivog sistema krivičnih sankcija koji zadovoljava osnovne potrebe lica lišenih slobode, kao i svih subjekata koji imaju interes za uspješno sprovođenje predmetne javne politike. Svi izrazi u muškom rodu odnose se i na iste izraze u ženskom rodu.

Zašto sektorska strategija izvršenja krivičnih sankcija?

Strategija za izvršenje krivičnih sankcija 2023-2026 predstavlja drugi po redu nacionalni strateški dokument u oblasti izvršenja krivičnih sankcija. Vlada Crne Gore je 2017. godine usvojila prvu Strategiju izvršenja krivičnih sankcija za period 2017-2021. Prije usvajanja ovog strateškog dokumenta, oblast uređenja zatvorskog sistema je bila sastavni dio Strategije reforme pravosuđa za period 2007-2012, međutim, kako je zatvorski sistem bio zasnovan na tradicionalnom zatvorskom, zatvorenom pristupu, koji je bilo neophodno zamijeniti pristupom koji je zasnovan na tretmanu lica lišenih slobode, njihovoj resocijalizaciji u društvo, to se pristupilo izradi posebnog strateškog dokumenta u oblasti izvršenja krivičnih sankcija. Svojim sveobuhvatnim pristupom, ovaj strateški dokument predstavlja osnovu za reformu i funkcionisanje pravosudnog sistema u dijelu izvršenja krivičnih sankcija. Strateškim dokumentom za period 2017-2021 su postignuti značajni iskoraci u pogledu sprovođenja javne politike, što je i potvrđeno nalazima ex-post evaluacije¹ koju je finansirao Savjet Evrope. Evaluacijom je istaknuto da je implementacijom prethodnog strateškog dokumenta i pratećeg akcionog plana ostvaren određen uticaj na unapređenje stanja u oblasti izvršenja krivičnih sankcija, kroz značajan broj sprovedenih aktivnosti u okviru planiranih strateških ciljeva i mjera. Generalna ocjena je da su Ministarstvo pravde i nadležni organi zaduženi za realizaciju Strategije i Akcionog plana imali visok nivo posvećenosti realizaciji aktivnosti i da je učinak i uticaj sprovođenja strategije prisutan, a što je utvrđeno i kroz istraživanje za potrebe evaluacije i potvrđeno od subjekata koji su nezavisno pratili implementaciju (Ombudsman i NVO sektor).

Cilj novog strateškog dokumenta je da nastavi sa reformom započetom kroz prethodnu strategiju, primarno kroz dalje unapređenje međusektorske saradnje, jačanje efikasnosti cjelokupnog sistema, gdje će dominantan akcenat biti na sljedećim oblastima:

Grafik 2: Oblasti strateškog dokumenta

¹ Nalazi evaluacije su sadržani u okviru Završnog izvještaja za Strategiju za izvršenje krivičnih sankcija 2017-2021, <https://www.gov.me/en/documents/62dc6130-829c-444e-be79-0f28e49d76a5>

Strategija izvršenja krivičnih sankcija 2023–2026 ima prateći Akcioni plan za period 2023-2024, kojim je definisan skup ključnih aktivnosti namijenjenih reformi pomenutog sistema. U tom pogledu, primarna vizija i osnovni principi strateškog dokumenta se ogledaju u:

MISIJA

Pružiti prioritet aktivnostima koje podržavaju izgradnju funkcionalnog i održivog sistema izvršenja krivičnih sankcija u Crnoj Gori

Obezbijediti kvalitetnu dokaznu osnovu za analizu podataka i informacija, na osnovu koje će biti definisana rješenja za probleme u predmetnoj oblasti, sa posebnim akcentom na poštovanje ljudskih prava i jednak tretman osnovne ciljne grupe koju targetira strateški dokument.

Nastaviti sa primjenom najboljih međunarodnih standarda i praksi u oblasti zatvorskih ustanova i probacionih službi

Grafik 3: Misija strateškog dokumenta

Uzevši u obzir prethodno navedeno, Strategija izvršenja krivičnih sankcija 2023-2026 definiše jedan osnovni strateški cilj za cjelokupni period trajanja planskog dokumenta:

STRATEŠKI CILJ: Izgradnja sistema izvršenja krivičnih sankcija baziranog na najvišim međunarodnim standardima poštovanja ljudskih prava i sloboda lica lišenih slobode.

U pogledu pravnog okvira koji reguliše sistem izvršenja krivičnih sankcija, važno je ukazati na sljedeće zakonske akte:

- **Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti**², kojim se uređuje izvršenje kazne zatvora, kazna zatvora od četrdeset godina, novčane kazne i mjera bezbjednosti, prava i obaveze zatvorenika/ca, kao i druga pitanja od značaja za izvršenje ovih krivičnih sankcija.
- **Zakon o izvršenju uslovne osude i kazne rad u javnom interesu**³, kojim se uređuje izvršenje uslovne osude, uslovne osude sa zaštitnim nadzorom i kazne rad u javnom interesu izrečenih u

² Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, objavljen u "Službenom listu CG br. br. 36/15, 18/19 i 145/21

³ Zakon o izvršenju uslovne osude i kazne rad u javnom interesu, objavljen u "Službenom listu CG", br. 32/2014 i 17/2019, https://www.ombudsman.co.me/docs/1611921724_zakon-o-izvršenju-uslovne-osude-i-kazne-rada-u-javnom-interesu.pdf

krivičnom i prekršajnom postupku, kao i nadzor nad uslovno otpuštenim osuđenim licem. U okviru člana 5 licu kome je izrečena alternativna sankcija ili uslovno otpuštenom osuđenom licu jemči se poštovanje ljudskog dostojanstva, osnovnih prava i sloboda i privatnost osuđenog lica. Takođe, zabranjena su i kažnjiva postupanja kojima bi lice kome je izrečena alternativna sankcija ili uslovno otpušteno osuđeno lice bilo podvrgnuto bilo kakvom obliku mučenja, zlostavljanja ili ponižavanja, kao i zdravstvenim i naučnim eksperimentima. Važno je ukazati i na član 6 kojim se izričito zabranjuje diskriminacija lica kome je izrečena alternativna sankcija i uslovno otpuštenog osuđenog lica.

- **Zakon o postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku**⁴, kojim se uređuje postupanje prema maloljetniku/ci kao učiniocu krivičnog djela, djetetu i maloljetniku/ci (u daljem tekstu: maloljetno lice) kao učesniku u postupku, koje se zasniva na poštovanju ljudskih prava i osnovnih sloboda uz uvažavanje najboljih interesa maloljetnih lica, vodeći računa o njihovoj zrelosti, stepenu razvoja, sposobnostima i ličnim svojstvima, kao i težini krivičnog djela, a u cilju njihove rehabilitacije i socijalne reintegracije.
- **Zakonikom o krivičnom postupku**⁵ se između ostalog uređuje i mjera za obezbjeđenje prisustva okrivljenog i za nesmetano vođenje krivičnog postupka – pritvor, kao i način postupanja sa pritvorenim licem.

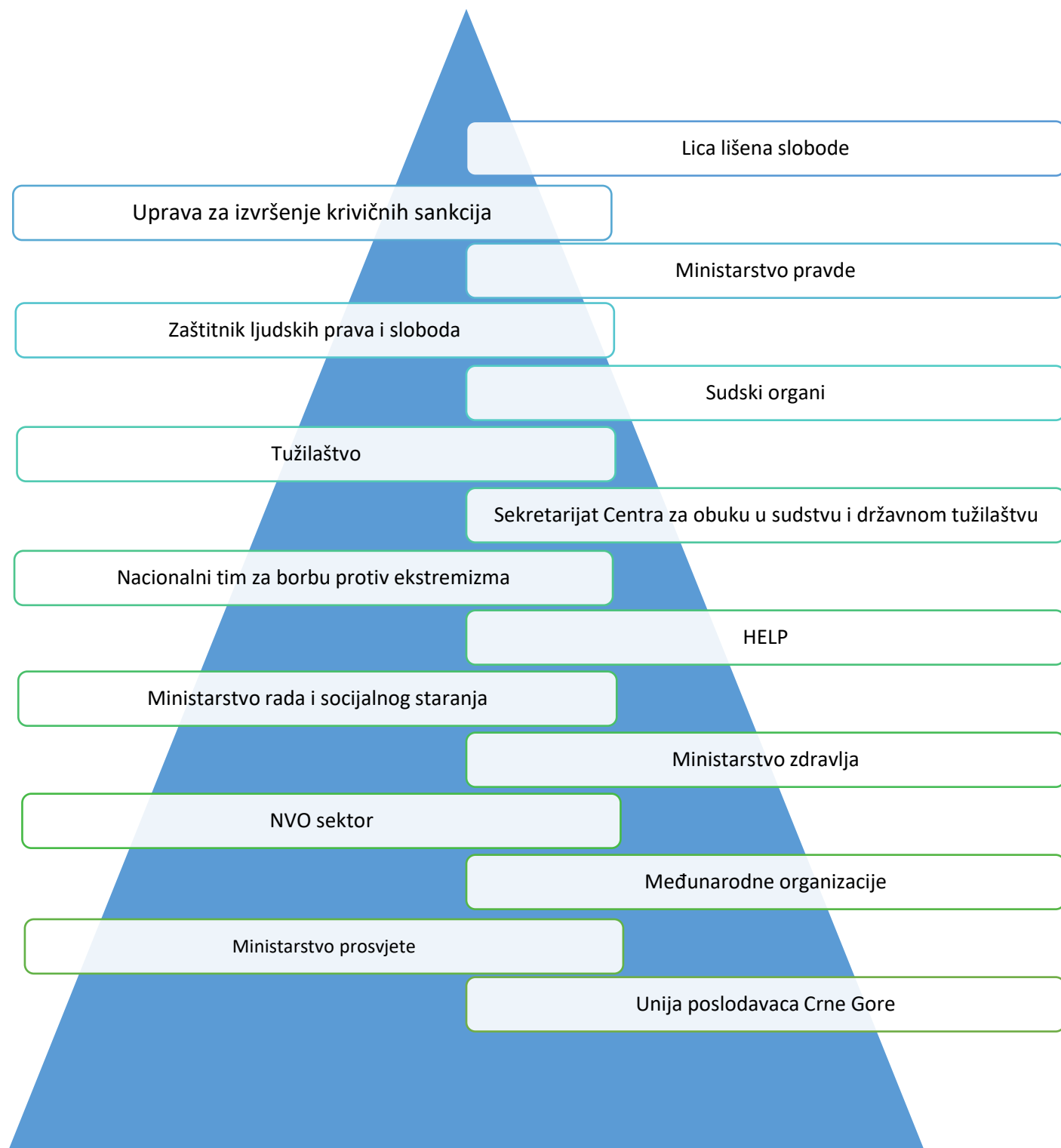
Navedeni zakonski akti usklađeni su sa međunarodnim standardima, primarno sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, Evropskim zatvorskim pravilima, kao i brojnim preporukama Komiteta ministara Savjeta Evrope i nadzornih tijela – komiteta Ujedinjenih nacija.

Takođe, važno je istaći da predmetna javna politika predstavlja proizvod saradnje i rada svih subjekata na društvenom nivou koji imaju interes unapređenje sistema izvršenja krivičnih sankcija u Crnoj Gori, gdje vodeću ulogu zauzima Ministarstvo pravde, kao koordinativni organ, koji će predvoditi sve subjekte prilikom sprovođenja politike. Međutim, potrebno je jasno ukazati na potrebu ostvarenja visokog nivoa saradnje između svih subjekata, nezavisno od toga da li se radi o državnim organima, civilnom sektoru ili međunarodnim organizacijama, sve u cilju stvaranja potrebnih uslova za postizanje konkretnog unapređenja prava i kvaliteta života zatvorske populacije u Crnoj Gori. S tim u vezi, na sljedećem grafiku prikazana je struktura svih subjekata koji posjeduju interes za uspješno sprovođenje predmetne javne

⁴ Zakon o postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku, https://www.ombudsman.co.me/docs/1611915345_zakon-o-postupanju-prema-maloljetnicima-u-krivicnom-postupku.pdf

⁵ Zakonik o krivičnom postupku, <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakonik-o-krivicnom-postupku.html>

politike:

Grafik 4: Prikaz zainteresovanih strana za sprovođenje javne politike

U sljedećim poglavljima strategije predstavljen je nivo usklađenosti sa nacionalnim strateškim okvirom, kao i međunarodnim obavezama koje je Crna Gora preuzela.

Usklađenost sa nacionalnim strateškim okvirom

Srednjoročni program rada Vlade Crne Gore 2022-2024 (SPRV)⁶

Strateški dokument je usklađen sa Prioritetom 1 SPRV-a koji se odnosi na Vladavinu prava i jednake šanse, kojim se Vlada Crne Gore obavezala da će preduzeti adekvatne mjere u cilju smanjenja stope povratništva. Navedeni cilj će predstavljati osnovni pravac djelovanja ovog strateškog dokumenta, uz određena prilagođavanja u zavisnosti od trenutnog stanja u ovoj oblasti javnih politika.

Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2022-2023 (PPCG)⁷

U okviru Poglavlja 23 „Pravosuđe i temeljna prava“, predviđena je obaveza usvajanja novog strateškog dokumenta u oblasti izvršenja krivičnih sankcija za period 2023-2026, sa pratećim akcionim planom za dvogodišnji period. Činjenicom da će predviđena obaveza biti izvršena do kraja 2022. godine, konstatuje se da je resorno ministarstvo ostvarilo aktivnost iz PPCG-a.

Strategija reforme pravosuđa 2019-2022⁸

Strategija reforme pravosuđa predstavlja krovni strateški dokument u cjelokupnom sistemu pravosuđa, čiji sastavni dio čini i oblast izvršenja krivičnih sankcija. Kao što je ranije ukazano, reforma sistem izvršenja krivičnih sankcija ne može funkcionisati na potreban način bez usklađivanja sa reformom pravosuđa, primarno u onim segmentima koji su adresirani sljedećim strateškim ciljevima:

- Jačanje nezavisnosti, nepristrasnosti i odgovornosti pravosuđa,
- Jačanje efikasnosti pravosuđa,
- Crnogorsko pravosuđe kao dio evropskog pravosuđa.

Jedino kroz izgradnju nezavisnog i efikasnog pravosuđa, moguće je uspostaviti sistem izvršenja krivičnih sankcija koji će biti zasnovan na standardima zastupljenim u Evropskoj uniji.

Strategija prevencije i suzbijanja radikalizacije i nasilnog ekstremizma 2020-2024⁹

U okviru strategije za izvršenje krivičnih sankcija 2023-2026 će se nastaviti sa naporima koji su preduzeti u prethodnom periodu a koji za cilj imaju prevenciju i suzbijanje radikalizacije u zatvorima, a posebno imajući u vidu da su radikalizam i nasilni ekstremizam prepoznati kao dio spektra regionalnih i globalnih bezbjednosnih rizika, izazova i prijetnji. Strategija je usklađena sa „Zajedničkim akcionim planom za borbu protiv terorizma za Zapadni Balkan 7“, potpisanim 5. oktobra 2018. godine u Tirani, kojim se definišu zajednički ciljevi koje treba da sprovodi Zapadni Balkan uz podršku Evropske unije.

Glavni ciljevi navedeni u Zajedničkom akcionom planu odnose se na:

⁶ Srednjoročni program rada Vlade Crne Gore 2022-2024, <https://wapi.gov.me/download-preview/1cf876c8-3bd2-4e28-acf2-abc5261ad6?version=1.0>

⁷ Program pristupanja Crne Gore Evropskoj Uniji 2022-2023, https://www.eu.me/wpfd_file/program-pristupanja-crne-gore-evropskoj-uniji-2022-2023/

⁸ Strategija reforme pravosuđa 2019-2022, <https://www.gov.me/dokumenta/6174402a-e27c-4858-a60e-3307d4332fbc>

⁹ <https://www.gov.me/dokumenta/9066e6a0-c32e-4c85-8baa-c78780fe4725>, https://ec.europa.eu/homeaffairs/sites/homeaffairs/files/news/docs/20181005_joint-action-plan-counter-terrorism-westernbalkans.pdf

- Čvrst okvir za suzbijanje terorizma i prevenciju/suzbijanje nasilnog ekstremizma;
- Efikasnu prevenciju i suzbijanje nasilnog ekstremizma;
- Efikasnu razmjenu informacija i operativnu saradnju;
- Izgradnju kapaciteta za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma;
- Jačanje zaštite građana i infrastrukture.

Strategija za prevenciju i suzbijanje terorizma, pranja novca i finansiranja terorizma za 2022-2025¹⁰

Strategija za izvršenje krivičnih sankcija 2023-2026 će staviti poseban akcenat na saradnju sa svim relevantnim institucijama u cilju postizanja većeg nivoa međusobne saradnje i razmjene podataka o fazama postupaka gonjenja procesuiranja i sankcionisanja počinitelaca krivičnih djela pranja novca i finansiranja terorizma i povezanih krivičnih djela.

Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021-2025¹¹

Uzimajući u obzir da Romi i Egipćani predstavljaju jednu od najugroženijih kategorija stanovništva u Crnoj Gori, odnosno kategoriju koja je posebno izložena različitim oblicima diskriminacije, strateškim dokumentom će biti definisane mjere i aktivnosti koje će direktno adresirati probleme sa kojima se suočavaju pripadnici ove populacije u okviru zatvorskog sistema Crne Gore. Poseban akcenat će biti stavljen na aktivnosti koje se odnose na zaštitu i poštovanje osnovnih ljudskih prava i sloboda Roma i Egipćana, kao i garanciju prava koja proizilaze iz obavezne zdravstvene zaštite, kao i jednakog tretmana i položaja ovih lica u oblasti zapošljavanja.

Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2022-2026¹²

Predmetnom strategijom je poseban akcenat stavljen na položaj lica sa invaliditetom, posebno u dijelu koji se odnosi na posrednu (indirektnu) i neposrednu (direktnu) diskriminaciju. Takođe, značajno je ukazati da se ovaj dio populacije suočava sa različitim oblicima višestruke, intersekcijske (kao poseban oblik višestruke), ponovljene i produžene diskriminacije, zbog čega je potrebno definisati mjere i aktivnosti koje će omogućiti adekvatne uslove i poštovanje osnovnih prava lica sa invaliditetom u okviru sistema izvršenja krivičnih sankcija. Pristupačnost zatvorskih prostorija i adekvatni materijalni uslovi za boravak lica sa invaliditetom u zatvorskim jedinicama, predstavlja jedan od ključnih pravaca djelovanja predmetnog strateškog dokumenta.

Šengenski akcioni plan¹³

Strateškim dokumentom će se težiti ispunjavanju obaveze sadržane u Šengenskom akcionom planu koja se odnosi na uspostavljanje IT infrastrukture za umrežavanje sa ostalim institucijama, za potrebe Kancelarije za SIRENE kroz pristup u realnom vremenu (24/7) drugim bazama podataka, gdje je za

¹⁰ Strategija za prevenciju i suzbijanje terorizma, pranja novca i finansiranja teorizma za 2022-2025, <https://www.gov.me/dokumenta/74aa43fb-3f67-4ecf-b741-e3dad584a5d2>

¹¹ Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021-2025, <https://wapi.gov.me/download/ac62f522-fc63-4408-b164-546aefa52a4b?version=1.0>

¹² Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022-2026, <https://www.gov.me/dokumenta/e9659c4e-e7f6-41f2-ab98-0fd115b80601>

¹³ Šengenski akcioni plan, <https://www.gov.me/dokumenta/739796a7-637d-4e5b-9880-6d98d7a913de>

predmetnu oblast važno ukazati na usklađenost u dijelu vođenja evidencije krivičnih djela, evidencije pritvorenih i osuđenih lica, kao i kaznenoj evidenciji.

Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021-2025¹⁴

Strateškim dokumentom u oblasti rodne ravnopravnosti poseban akcenat se stavlja na položaj žena u zatvoru/pritvoru. Osnovni cilj je da se kroz organizaciju obuka za zaposlene i rukovodni kadar u institucijama nadležnim za izvršenje krivičnih sankcija ojača nivo znanja o procedurama za orodnjavanje javnih politika i rodnoj analizi podataka. Takođe, ove obuke bi trebalo da sadrže segmente koji se tiču žena u zatvorima, koje proživljavaju višestruku diskriminaciju. Osim službenika/ca, obukom će biti obuhvaćene i starješine organa i visoki rukovodni kadar u državnim organima. Najvažniji dio strateškog dokumenta adresira pitanje identifikovanih oblika nasilja između zatvorenica u zatvorskim jedinicima, zbog čega će biti preduzete adekvatne mjere kako bi ovo pitanje bilo riješeno. Takođe, dodatni akcenat će biti stavljen na prikupljanju podataka podijeljenih po polu i izgradnji kvalitetne rodne statistike, sve u cilju definisanja politika i rješenja koje će unaprijediti položaj žena u zatvoru/pritvoru.

Strategija digitalne transformacije Crne Gore 2022-2026¹⁵

Usklađenost sa predmetnim strateškim dokumentom se posebno ističe u dijelu koji se odnosi na izgradnju digitalnih kaznenih evidencija, sa posebnim akcentom na evidencije krivičnih sankcija za maloljetna lica. U narednom periodu je neophodno nastaviti sa priključivanjem svih najvažnijih registara koji se nalaze u različitim informacionim sistemima različitih organa državne uprave. Radi se o jednom od najvažnijih dijeljenih servisa bez kojeg nije moguć savremen razvoj elektronske uprave i elektronskih usluga.

Program razvoja informaciono-komunikacionih tehnologija pravosuđa 2021-2023¹⁶

U pogledu strateškog dokumenta koji se odnosi na informaciono-komunikacione tehnologije pravosuđa (IKT), poseban akcenat je na Informacionom sistemu pravosuđa (ISP), u vezi potrebe za automatizacijom ključnih poslovnih procesa u četiri glavne cjeline u okviru pravosudnog sistema: Ministarstva pravde, sudstva, Državnog tužilaštva i Uprave za izvršenje krivičnih sankcija. UIKS je prethodnih godina za evidenciju zatvorenika/ca koristila postojeći modul u PRIS-u, pri čemu navedeni softver nije u vlasništvu UIKS-a. Značajan problem je unaprijeđenje i održavanje softvera, jer zavisi od drugih institucija i ugovora sa eksternim saradnicima. U cilju unapređenja poslovnih procesa, odnosno principa poslovanja UIKS će dobiti novi softver za životni ciklus zatvorenika/ca. Trenutno je u toku izrada biznis plana za gore pomenutu SAPA aplikaciju, gdje je akcenat na migraciji podataka. Projektom je predviđen i razvoj i implementacija softverskog rješenja za podsistem jedinstvenog ISP-a za UIKS, koji treba biti izrađen u skladu sa evropskim preporukama i smjernicama.

Strategija zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja u Crnoj Gori 2019 – 2023¹⁷

¹⁴ Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021-2025, <https://www.gov.me/dokumenta/26b0c8cc-3890-426e-a275-a29e1ff69648>

¹⁵ Strategija digitalne transformacije Crne Gore 2022-2026, <https://wapi.gov.me/download/b70528ed-0bba-4140-a576-addab76998e4?version=1.0>

¹⁶ Program razvoja informaciono-komunikacionih tehnologija pravosuđa 2021-2023, <https://www.gov.me/dokumenta/3ab0d094-2b75-4c84-b40d-c71d7b8c7d6f>

¹⁷ Strategija zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja u Crnoj Gori 2019 – 2023, <https://www.gov.me/dokumenta/60af25aa-a65e-4957-84d8-e77a3182ab9b>

Poremećaji mentalnog zdravlja predstavljaju jedan od najvećih izazova javnog zdravlja, pa samim tim i najveći izazov Uprave za izvršenje krivičnih sankcija. Stoga je jedan od značajnih ciljeva ovog strateškog dokumenta unaprijeđenje mentalnog zdravlja zatvorske populacije i smanjenje tereta mentalnih oboljenja u ovoj populaciji, sa posebnim fokusom na rizične i vulnerabilne grupe. Pitanje mentalnog zdravlja zatvorenika/ca predstavlja jedan od ključnih elemenata procesa njihove resocijalizacije i rehabilitacije kao punopravnih građana u društvo, zbog čega će ovo pitanje biti sastavni dio reformskih aktivnosti predmetne javne politike.

Nacionalna strategija za uvođenje, distribuciju i primjenu COVID-19 vakcine¹⁸

Uzimajući u obzir da je prethodnim strateškim dokumentom sproveden uspješan proces vakcinacije zatvorske populacije protiv virusa COVID-19, u narednom periodu sprovođenja javne politike biće preduzete sve adekvatne mjere kako bi se održala stabilna zdravstvena situacija u okviru institucija za izvršenje krivičnih sankcija. U zavisnosti od daljeg razvoja same pandemije biće preduzimane potrebne mjere i odluke u pogledu dalje vakcinacije ugroženih kategorija.

Program za borbu protiv HIV/AIDS za period 2021-2023¹⁹

Predmetnim strateškim dokumentom se poseban značaj daje definisanju mjera za smanjenje rizika i štete od HIV/AIDS u populacijskim grupama kao što su zatvorenici/ce, koji su izloženi povećanom riziku u uslovima u kojima borave i žive. Program prevencije krvlju prenosivih infekcija i smanjenja štete među zatvorenicima/cama i mladima u konfliktu sa zakonom se sprovodi kontinuirano od 2004. godine. Program se bazira na dobrovoljnosti i sastoji se iz intenzivnih grupnih obuka i individualnih savjetovanja. U sistemu UIKS-a od 2004. godine civilni sektor sprovodi aktivnosti usmjerene na prevenciju HIV/AIDS-a i ostalih krvlju i seksualno prenosivih infekcija. Aktivnosti obuhvataju: informativno-edukativne radionice, individualnu savjetodavno podršku i periodično organizovanje testiranja na HIV/AIDS kao i hepatitis B i hepatitis C među zatvorskom populacijom.

Takođe, akcenat je i na smanjenju stepena stigme i diskriminacije osoba koje su u povećanom riziku od HIV-a.

Usklađenost sa međunarodnim obavezama Crne Gore

Kada govorimo o usklađenosti sa međunarodnim obavezama Crne Gore, pored najvažnijih međunarodnih dokumenata kao što su Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, važno je ukazati na čitav niz drugih dokumenata značajnih za oblast izvršenja krivičnih sankcija, i to:

Opšti periodični pregled Ujedinjenih nacija (UPR)

Izveštaj o stanju ljudskih prava u Crnoj Gori se priprema u skladu sa smjernicama odluke Savjeta za ljudska prava A/HRC/DEC/17/119, a koji sadrži pregled stanja ljudskih prava u Crnoj Gori (17 tematskih oblasti) i

¹⁸ Nacionalna strategija za uvođenje, distribuciju i primjenu COVID-19 vakcine, <https://www.ijzcg.me/me/publikacije/nacionalna-strategija-za-uvodenje-distribuciju-i-prmjenu-covid-19-vakcina>

¹⁹ Program za borbu protiv HIV/AIDS za period 2021-2023, <https://www.gov.me/en/documents/60814eac-222a-441b-ab52-83411fecdccec>

napredak ostvaren u periodu između dva ciklusa, sa posebnim fokusom na implementaciju preporuka prethodnog preglednog procesa.

Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka²⁰

Crna Gora se obavezala da u potpunosti implementira Konvenciju, što se primarno ogleda na obaveze definisane u okviru člana 10 Konvencije kojim je utvrđena obaveza svake države članice da upoznavanje i informisanje o zabrani torture bude sastavni dio obrazovanja medicinskog osoblja, vršioca javnih funkcija i ostalih osoba koje mogu na bilo koji način učestvovati u čuvanju ili saslušanju neke zadržane, pritvorene ili zatvorene osobe ili ponašanju prema nekoj zadržanoj, pritvorenoj ili zatvorenoj osobi. Takođe, članom 11 je definisano da svaka država članica obavlja sistemski nadzor nad pravilima, uputstvima, metodama i praksom saslušanja i kad odredbama u vezi sa čuvanjem zadržanih, pritvorenih ili zatvorenih lica i postupanjem na bilo koji način s njima na nekoj teritoriji pod njihovom jurisdikcijom, radi sprečavanja svakog oblika torture. Strateškim dokumentom su definisane aktivnosti koje se direktno odnose na jačanje kapaciteta službenika u sistemu izvršenja krivičnih sankcija u pogledu zabrane torture i postupanja u slučajevima kada je utvrđeno da je počinjena tortura ili drugi oblici surovog postupanja.

Opcioni protokol uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka²¹

Osnovni cilj ovog protokola je da uspostavi sistem redovnih posjeta mjestima gde se nalaze lica lišena slobode od strane nezavisnih međunarodnih i domaćih tijela, radi prevencije torture i drugih surovih neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka. Posebno je značajno istaći obavezu da svaka država članica uspostavi, odredi ili ima jedno ili više tijela na nacionalnom nivou koja vrše posjete radi prevencije torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka, odnosno nacionalni mehanizam za prevenciju. U tom pogledu, važno je ukazati na ulogu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore koji vrši poslove nacionalnog preventivnog mehanizma za zaštitu lica lišenih slobode od mučenja i drugih oblika surovog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, u skladu sa Zakonom o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore i samim Opcionim protokolom. Na godišnjem nivou Zaštitnik priprema Izvještaje Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture (NPM), koji predstavljaju značajan izvor podataka za definisanje same javne politike.

Istanbulski protokol²²

Istanbulski protokol, završen je 1999. godine, i danas predstavlja standard Ujedinjenih nacija koji promovise smjernice odgovornosti i obaveza za djelotvorno sprovođenje istrage i izvještavanje o navodima o postojanju mučenja i zlostavljanja. Poseban značaj ovog dokumenta jeste u tome što polazi od činjenice da se nedostatak fizičkih, vidljivih dokaza na tijelu žrtve ne bi trebalo tumačiti kao da se zlostavljanje nije ni dogodilo, već da se dužna pažnja posveti i odgovarajućim psihološkim ispitivanjima i procjenama, jer načini mučenja postaju sve izopačeniji i domišljatiji, uz povećanu opreznost onih koji sprovode nasilje.

²⁰ Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka, <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/05bosniak/BConAgainstTorture.pdf>

²¹ Opcioni protokol uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka, <https://npm.rs/attachments/OP%20uz%20Konvenciju%20protiv%20torture.pdf>

²² Istanbulski protokol, https://www.ombudsman.co.me/docs/1612168319_istanbulski-protokol--1-.pdf

Standardna minimalna pravila za liječenje osuđenih lica²³

Ovim se pravilima nastoji da se postave principi i pravila dobre organizacije izvršenja krivičnih sankcija i prakse u postupanju sa zatvorenicima/cama, inspirišući se shvatanjima koja su danas opšte prihvaćena kao i osnovnim postavkama najboljih savremenih sistema. Osnovni cilj ovih pravila je da posluže kao podsticaj stalnom naporu da se prebrode praktične teškoće koje stoje na putu njihovoj primjeni, imajući u vidu činjenicu da ta pravila uzeta u cjelini, predstavljaju minimalne uslove prihvaćene od UN-a. Akcentat je na odredbama koje se odnose na opšte upravljanje zatvorskim jedinicama i njihovoj primjeni na svim kategorijama zatvorenika/ca koji su lišeni slobode po krivičnom ili građanskom pravu, okrivljenim ili osuđenim, podrazumijevajući ovdje i zatvorenike/ce prema kojima se primenjuje neka mjera bezbjednosti ili vaspitna mjera. Važno je istaći da se strateškim dokumentom teže ojačati ljudski, materijalni i institucionalni kapaciteti UIKS-a, sve u cilju pružanja kvalitetnih i svrsishodnih medicinskih usluga zatvorenicima/cama.

Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu (Tokijska pravila)²⁴

Strateški dokument je usklađen sa Tokijskim pravilima, u dijelu koji se odnosi na smjernice u pogledu načina sprovođenja alternativnih sankcija i drugih alternativnih mjera i postupaka predviđajući zaštitu prava i sloboda lica prema kojima bi ovakve mjere i postupci trebalo da budu primijenjeni. Ova pravila (5-9) sadrže listu mjera koje se mogu primijeniti kao glavne sankcije, kao mjere uz glavne sankcije, ili kao mjere prije nego što dođe do pokretanja sudskog postupka. Tokijska pravila stavljaju težište na razvijanje pravila u vezi sprovođenja mjera nezadržavanja, kao i minimalne mjere zaštite za lica koja su podvrgnuta kaznama koje su alternativa zatvorskom kažnjavanju. Strateški dokument sadrži operativni cilj, indikatore učinka i niz aktivnosti kroz koje se teži ojačati sistem alternativnih sankcija u Crnoj Gori.

Pravila Ujedinjenih nacija o postupanju prema zatvorenicama i za primenu alternativnih mjera prema njima - Pravila iz Bankoka²⁵

U pitanju su posebna pravila ustanovljena na univerzalnom, međunarodnom planu za alternativno sankcionisanje lica ženskog pola. Pravilima iz Bankoka, u poređenju sa Tokijskim pravilima, ustanovljene su smjernice za blaže krivičnopravno reagovanje prema ženama izvršiocima krivičnih djela, uvažavajući njihov specifičan položaj i posebnu ranjivost kao specifične grupe, pa bi države potpisnice trebalo u svojim zakonodavstvima da predvide ovakve principe vanzavodskog sankcionisanja žena.

Opšti komentar broj 24(2019) uz Konvenciju o pravima djeteta u maloljetničkom pravu kojim se mijenja Opšti komentar br. 10(2007)²⁶

²³ Standardna minimalna pravila za liječenje osuđenih lica, <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/02/Skup-minimalnih-pravila-o-postupanju-sa-zatvorenicima.pdf>

²⁴ Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativnog institucionalnog tretmana, (Tokijska pravila), <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/tokyorules.pdf>

²⁵ Pravila Ujedinjenih nacija o postupanju prema zatvorenicama i za primenu alternativnih mera prema njima - Pravila iz Bankoka, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

²⁶ Opšti komentar broj 24(2019) uz Konvenciju o pravima djeteta u maloljetničkom pravu kojim se mijenja Opšti komentar br. 10(2007), <https://www.pars.rs/images/savet-za-maloletnike/Godisnja-konferencija-posvecena-unapredjenju-prava-dece-u-kontaktu-sa-pravosudnim-sistemom-2022/Opsti-komentar-br-24.pdf>

Strateškim dokumentom je poseban značaj pružen usklađivanju sa obavezama iz Opšteg komentara broj 24, sa akcentom na sljedeće ciljeve:

- Prevencija i rana intervencija, kao i zaštita prava deteta na svim nivoima sistema;
- Unapređenje ključnih strategija smanjenja, naročito štetnih, posljedica kontakta sa sistemom krivičnog pravosuđa, u skladu sa novim saznanjima u vezi sa dječjim razvojem,
- Uspostavljanje primjerenog minimalnog uzrasta krivične odgovornosti i obezbjeđivanje odgovarajućeg postupanja sa djecom koja su ispod, ali i iznad ovog minimalnog uzrasta,
- Povećanje obima preusmjerenja djece iz formalnog pravosudnog postupka ka djelotvornim vaspitnim programima,
- Pojačana primjena vanzavodskih mjera kako bi se obezbijedilo da je lišenje slobode poslednja mjera koja se primjenjuje prema djeci.

Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih sloboda (Havanska pravila)²⁷

Posebno je važno ukazati na značaj koji strateški dokument pruža Havanskim pravilima koja su sačinjena kao dopuna Pekinških pravila i utvrđuju “osnovne perspektive”, s ciljem da obezbijede:

- da sistem maloljetničkog pravosuđa poštuje prava i bezbjednost maloljetnika/ca i razvija psihičku i fizičku dobrobit djeteta,
- da lišavanje slobode maloljetnika/ca bude korišćeno kao krajnje, odnosno posljednje sredstvo koje se primjenjuje u najkraćem mogućem trajanju i ograničeno samo na izuzetne slučajeve (pravila 1 i 2 Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode; član 37. (b) Konvencije o pravima djeteta i pravilo 13.1 Pekinških pravila),
- pomoć kako bi svi maloljetnici/ce lišeni slobode shvatili i razumjeli svoja prava i obaveze tokom pritvora, odnosno bili informisani o ciljevima brige koja im je pružena,
- ustanovljavanje mogućnosti ranijeg otpuštanja maloljetnika/ca.

Završna razmatranja Komiteta UN protiv torture o Trećem periodičnom izvještaju Crne Gore²⁸

Strateškim dokumentom su adresirane preporuke Komiteta UN protiv torture, sa akcentom na:

- Intenziviranje napora u cilju eliminacije prenatrpanosti u kazneno-popravnim ustanovama i drugim pritvorskim ustanovama, uključujući primjenu vaninstitucionalnih mjera.
- Nastavak renoviranja svih pritvorskih mjesta kojima je to potrebno u cilju poboljšanja njihove infrastrukture i materijalnih uslova za zatvorenike/ce.
- Dalje angažovanje i obučavanje zatvorske osoblja kako bi se obezbijedio adekvatan tretman pritvorenika/ca, ojačalo sprečavanje, praćenje i upravljanje nasiljem među zatvorenicima/cama, zaštita ranjivih zatvorenika/ca i drugih zatvorenika/ca pod rizikom.
- Raspoređivanje ljudskih i materijalnih resursa potrebnih za obezbjeđivanje odgovarajuće medicinske i zdravstvene zaštite zatvorenicima/cama.

²⁷ Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih sloboda (Havanska pravila), https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/United_Nations_Rules_for_the_Protection_of_Juveniles_Deprived_of_their_Liberty.pdf

²⁸ Završna razmatranja Komiteta UN protiv torture o Trećem periodičnom izvještaju Crne Gore, <https://www.gov.me/dokumenta/538fbc23-373d-40a4-bf0d-879e0bbaa658>

- Prekidanje prakse smještanja maloljetnika/ca koji su predmet vaspitnih mjera u zatvorske ustanove.

Preporuke iz Izvještaja Vladi Crne Gore o posjeti Crnoj Gori Evropskog Komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT)²⁹

Strateškim dokumentom su adresirane preporuke Evropskog Komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) u okviru svih oblasti zastupljenih u strategiji, gdje je primarni značaj stavljen na preporuke koje se odnose na:

- Borbu protiv prenatrpanosti zatvora i renoviranje zatvorskih jedinica (kapaciteti novih objekata, projektovani početak radova, status finansiranja, plan i prikaz projekata).
- Procesuiranje slučajeva fizičkog i verbalnog zlostavljanja zatvorenika/ca i kažnjavanje počinilaca na odgovarajući način.
- Okončavanje prakse vezivanja zatvorenika/ca u zatvorima i preduzimanje konkretnih koraka za ukidanje ove mjere.
- Implementaciju strategije za borbu protiv nasilja među zatvorenicima/cama.
- Preduzimanje brzih i konkretnih mjera u cilju ispunjavanja minimalnog standarda od 4 m2 životnog prostora po zatvoreniku/ci u ćeliji sa više zatvorenika/ca.
- Pružanje konstruktivnih i svrsishodnih aktivnosti svim osuđenim licima u zatvorenom odjeljenju ZDK, sa akcentom na mogućnosti za rad.
- Razvoj cjelovitih programa edukacije i svrsishodnih aktivnosti prilagođenih maloljetnim zatvorenicima/cama i njihovim specifičnim potrebama.
- Razvoj planova za prenos odgovornosti za pružanje zdravstvene zaštite u zatvorima na Ministarstvo zdravlja.
- Povećanje broja zaposlenih u ZDK-u i Istražnom zatvoru.

Smjernice Komiteta Ministara Savjeta Evrope o pravdi po mjeri djeteta³⁰

Smjernicama je cilj obezbijediti da u svakom pravosudnom postupku sva prava djece, uključujući pravo na obaviještenost, zastupanje, učešće i zaštitu budu u cjelosti poštovana, uz dužnost uzimanja u obzir nivoa zrelosti i razumijevanja djeteta te okolnosti predmeta.

Revidirana Evropska zatvorska pravila³¹

Za predmetnu oblast strateškog dokumenta posebno su značajna Revidirana Evropska zatvorska pravila koje je pripremio Savjet Evrope i kojima se preporučuje vladama država članica da:

²⁹ Preporuke iz Izvještaja Vladi Crne Gore o posjeti Crnoj Gori Evropskog Komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT), <https://rm.coe.int/1680925987>

³⁰ Smjernice Komiteta Ministara Savjeta Evrope o pravdi po mjeri djeteta, <https://rm.coe.int/16806a450a>

³¹ Revidirana Evropska zatvorska pravila, <http://www.hraction.org/wp-content/uploads/Evropska-zatvorska-pravila.pdf>

- da se u donošenju zakona, definisanju politika i u praksi rukovode pravilima sadržanim u dodatku ovoj preporuci, koja zamenjuje Preporuku Rec (87)3 Komiteta ministara o evropskim zatvorskim pravilima,
- da obezbjede da se ova preporuka i komentar uz nju prevedu i što šire distribuiraju, naročito pravosudnim organima, zatvorskim službama i samim zatvorenicima/cama.

Pored navedenog dokumenta, važno je ukazati i na čitavi niz standarda sadržanim u preporukama Komiteta ministara Savjeta Evrope, i to:

- Preporuku Rec (93)6 o zatvoru i kriminološkim aspektima kontrole zaraznih bolesti, uključujući AIDS i druge zdravstvene probleme u zatvoru,
- Preporuku Rec (97)12 koja se odnosi na osoblje zaduženo za sprovođenje sankcija i mjera,
- Preporuku Rec (98)7 o etičkim i organizacionim aspektima zdravstvene zaštite u zatvoru,
- Preporuku Rec (99)22 vezanu za prenaseljenost i povećanje zatvorske populacije,
- Preporuku Rec (2003)22 o uslovnom otpustu, i
- Preporuku Rec (2003)23 o postupanju zatvorske uprave u pogledu doživotnih kazni i drugih dugih zatvorskih kazni;

UN Ciljevi održivog razvoja (SDGs)³²Ciljevi održivog razvoja, predstavljaju univerzalni poziv na djelovanje radi iskorjenjivanja siromaštva, zaštite ljudskih prava, životne sredine i obezbjeđivanja mira i prosperiteta za sve. U oblasti izvršenja krivičnih sankcija potrebno je ukazati na sledeći cilj na čijem ostvarenju Crna Gora radi intezivno:

Cilj 16. Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbijediti pristup pravdi za sve i izgraditi efikasne, pouzdane i inkluzivne institucije na svim nivoima:

- 16.1 Svuda značajno smanjiti sve oblike nasilja i sa njima povezane stope smrtnih slučajeva
- Promovisati vladavinu prava na nacionalnom i međunarodnom nivou i svima osigurati jednak pristup pravdi
- 16.5 Značajno smanjiti korupciju i podmićivanje u svim njihovim pojavnim oblicima
- 16.6 Razviti djelotvorne, odgovorne i transparentne institucije na svim nivoima.
- 16.7 Osigurati odgovorno, inkluzivno, participativno i reprezentativno donošenje odluka na svim nivoima
- 16.10 Osigurati javni pristup informacijama i zaštitu osnovnih sloboda, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim sporazumima
- 16.b Promovisati i sprovesti nediskriminatorne zakone i politike radi postizanja održivog razvoja

³² UN Ciljevi održivog razvoja, <http://www.ciljeviodrzivograzvoja.net/un-ciljevi-odrzivog-razvoja/>

Obaveze iz procesa pregovora sa EU

Crna Gora se obavezala da će postepeno usklađivati svoje zakonodavstvo i politike sa pravnom tekovinom EU, u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju i prioritetima partnerstva sa EU. Crna Gora je otvorila svih 35 poglavlja, pri čemu je za predmetnu javnu politiku poseban akcenat na poglavlju 23 (reforma pravosuđa i osnovna prava), koje između ostalog obuhvata i pitanja koja se odnose na sistem izvršenja krivičnih sankcija. S tim u vezi, značajno je ukazati na obaveze koje je Crna Gora preuzela u procesu pregovora sa EU, zastupljene u sledećim dokumentima:

Izveštaj EK o napretku Crne Gore za 2022. godinu³³

Izveštajem za 2022. godinu je poseban naglasak stavljen na poglavlje 23 „Pravosuđe i temeljna prava“, gdje je u dijelu koji se odnosi na sprečavanje torture i zlostavljanja konstatovano da je Crna Gora postigla određeni napredak u implementaciji preporuka iz 2019. godine koje je dobila od Evropskog komiteta za sprečavanje torture i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja (CPT).

Takođe, izveštajem je ukazano da je Komitet UN protiv torture (CAT), u maju 2022. godine, zaključio da je Crna Gora samo djelimično implementirala preporuke iz 2014. godine, koje se odnose na obezbjeđivanje ili jačanje dostupnih pravnih sredstava za pritvorenike/ce, odnosno sprovođenje brze, nepristrasne i efikasne istrage i krivičnog gonjenja izvršioca krivičnog djela torture ili zlostavljanja. Izveštajem je istaknuto i da je u prethodnom periodu postignut napredak u pogledu jačanja kadrovskih kapaciteta UIKS-a, sa akcentom na povećanje dostupnih programa i aktivnosti za zatvorenike/ce. Ukazano je da su postojeće zatvorske jedinice u određenoj mjeri adaptirane i modernizovane, kao i da se započelo sa pripremama za izgradnju novog zatvorskog objekta u Mojkovcu za sjever Crne Gore. Posebno je ukazano na preduzete pripreme za izgradnju specijalne bolničke ustanove u kompleksu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija. Konstatovano je da se Standardne operativne procedure za zatvorski sistem revidiraju, kao i na činjenicu dobre saradnje ostvarene sa nevladinim organizacijama u pogledu sprovođenja obrazovnih, rekreativnih i stručnih aktivnosti za zatvorenike/ce.

Dinamički plan aktivnosti u Poglavlju 23³⁴

Vlada Crne Gore pruža veliki značaj oblasti izvršenja krivičnih sankcija, što je i izraženo kroz pripremu Dinamičkog akcionog plana u Poglavlju 23 i definisanjem posebnog cilja „Unaprjeđivanje krivičnog pravnog okvira i stvaranje uslova za zaštitu osnovnih prava, a naročito materijalnih uslova u zatvoru i sličnim institucijama“. Posebno je značajno ukazati na čitav niz indikatora sadržanih u akcionom planu koji predstavljaju sastavni dio novog strateškog dokumenta u predmetnoj oblasti, i to:

- Pripremljen Nacrt i izvršeno usklađivanje sa preporukom UN-a o Opštem periodičnom pregledu o zastarjelosti torture i zlostavljanja iz 2018.

³³ Izveštaj EK o napretku Crne Gore za 2022. godinu, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/montenegro-report-2022_en

³⁴ Dinamički plan aktivnosti za Poglavlje 23, <https://www.eu.me/poglavlje-23-pravosudje-i-temeljna-prava/#>

- Data saglasnost glavnog državnog arhitekta na idejno rješenje objekta zatvora za sjevernu regiju Crne Gore u Mojkovcu i urađen glavni projekat Zatvora za sjevernu regiju Crne Gore u Mojkovcu.
- Urađena revizija glavnog projekta za četiri objekta (Specijalna zdravstvena ustanova, prijavnica, zatvor otvorenog tipa i multifunkcionalni objekat).

Na ovaj način se preduzimaju neophodni koraci u procesu reformi sistema izvršenja krivičnih sankcija, koji predstavlja jedan od najvažnijih koraka u cilju postizanja relevantnih privremenih mjerila za Poglavlje 23, odnosno dostizanju Privremenog mjerila 35:

„Crna Gora sprovodi sve preporuke Evropskog odbora za sprečavanje mučenja i nečovječnog i ponižavajućeg postupanja (CPT) iz Izvještaja za 2008 i hitne preporuke iz Izvještaja za 2013 i naročito unapređuje materijalne uslove u zatvoru, prihvatalištima i zatvorenim institucijama. Crna Gora obezbjeđuje dovoljne mjere za preporuke iz Izvještaja za 2013. Crna Gora sprječava i obezbjeđuje brzu reakciju pravosuđa u eventualnim slučajevima zlostavljanja. Crna Gora uspostavlja efikasan sistem probacije“.

Strategija za izvršenje krivičnih sankcija 2017-2021

Vlada je 29. XII 2016. usvojila Strategiju izvršenja krivičnih sankcija (2017-2021), kojom su postavljeni strateški ciljevi reforme izvršenja krivičnih sankcija, dok je 31. III 2017. usvojila Akcioni plan za sprovođenje strateškog dokumenta. Strategija je sadržala četiri strateška cilja, i to:

- Jačanje prevencije i zaštite od zlostavljanja i poštovanje ljudskih prava,
- Izgradnja institucionalnih kapaciteta Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija i potreba za preduzimanjem mjera tretmana i resocijalizacije za osuđeničke/ce,
- Jačanje institucionalnih kapaciteta Direkcije za uslovnu slobodu u cilju nadzora osuđenih lica kojima su izrečene alternativne sankcije i mjere
- Jačanje kampanje za podizanje svijesti kod stručnog i javnog mnjenja o izvršenju krivičnih sankcija

Evaluacija strateškog dokumenta je pokazala da, izuzev manjeg broja mjera u Akcionom planu čija je realizacija vremenski određena, najznačajniji broj mjera, njih 89.1% (59 mjera od ukupno 72), je planirano kroz kontinuiranu realizaciju. Usljed nedostatka jasnih indikatora učinka i indikatora rezultata, odnosno njihovih baznih i planiranih vrijednosti nije bilo moguće utvrditi efektivnost sprovođenja Strategije i Akcionog plana. Nedostatak rokova i indikatora koji su vezani za rokove je rezultiralo nemogućnošću praćena da li je sprovođenje strateškog dokumenta i pratećeg akcionog plana teklo na osnovu planirane dinamike tokom 5 godina trajanja, odnosno nakon isteka roka trajanja strateškog dokumenta. Strategijom nijesu dovoljnoj mjeri uključena niti kroz realizaciju prepoznata međusektorska pitanja. Ovdje se prije svega misli na rodnu ravnopravnost. Ni Strategija ni Akcioni plan ne sadrže principe gender “mainstreaming-a”, što implicira da prikupljanje i analiza rodno specifičnih podataka nijesu urađeni u procesu njihove izrade.

U pogledu prvog strateškog cilja **„Jačanje prevencije i zaštite od zlostavljanja i poštovanje ljudskih prava“**, izvještajem Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja (CPT), kao i izvještajem Komiteta Ujedinjenih nacija za sprečavanje mučenja i nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja (CAT) konstatovano je da je unaprijeđena komunikacija i saradnja o prijavljivanju svih događaja nadležnom državnom tužilaštvu, kao i u odnosu na nadzor preko ovlašćenih službenih lica od strane Ministarstva pravde, a naročito je važno ukazati na preduzete mjere u cilju sprečavanja unošenja virusa COVID-19 u zatvorske institucije, obezbjeđivanja dovoljne doze vakcina za vakcinaciju kako lica lišenih slobode tako i zaposlenih u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija i

omogućavanja ostvarivanja prava lica lišenih slobode u uslovima pandemije. Kancelarija Zaštitnika obradila je 2020. godine 201 slučaj, od kojih se 129 odnosi na Upravu za izvršenje krivičnih sankcija. Kancelarija je prijavila 11 slučajeva zlostavljanja u zatvorima. Statistički podaci pokazuju da je u 2021. godini, od strane lica lišenih slobode, pritužbi na rad UIKS-a bilo 61. Međutim, u poređenju sa prethodnom godinom, evidentno je smanjenje broja pritužbi lica lišenih slobode na rad UIKS-a za nešto više od 50%. Smanjenju broja pritužbi je, bez sumnje, doprinijela sve jača uloga Zaštitnika u smislu redovnog prisustva predstavnika Institucije u UIKS-u, kako u preventivnom tako i u reaktivnom mandatu Institucije.

	2020	2021
Broj obrađenih slučajeva od strane Zaštitnika	129	61
Broj prijavljenih slučajeva zlostavljanja u zatvorima	11	2

Tabela br. 1

U okviru 2021. godine, pritužbe na UIKS su se primarno odnosile na:

- pravo na zdravstvenu zaštitu šest (6);
- zabranu mučenja i surovog neljudskog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja dvije (2);
- prava djeteta jedan (1);
- na odluke Sudova i drugih organa (12)
- na druga prava ili zakonom predviđenih mogućnosti lica lišenih slobode (40), kao što je uslovni otpust, reklasifikacija, korišćenje zavodskih i vanzavodskih povoljnosti, razvrstavanje po sobama, premještaj u drugu zatvorsku jedinicu, prekid izdržavanja kazne, odsustvo radnog angažovanja, ostvarivanje kontakata sa porodicom i dr.

Od ukupno podnijetih 40 pritužbi povodom povrede nekog prava, odnosno mogućnosti ostvarivanja određenih zahtjeva i benefita, njih petnaest (15) se odnosilo na nedostatak radnog angažovanja.³⁵

U pogledu strateškog cilja 2 **„Jačanje institucionalnih kapaciteta ZIKS-a i potreba za preduzimanjem mjera tretmana i resocijalizacije za pritvorena lica i osuđenike/ce“**, evaluacijom je utvrđeno da je implementacija strateških mjera djelimično ostvarila učinak, prije svega u u dijelu realizacije aktivnosti formalnopravnog karaktera kroz usvajanje određenih normativnih akata, odnosno uspostavljanja baza podataka. Ostvaren je određeni napredak i stvoreni uslovi za unapređenje tretmana zatvorenika/ca kroz obučavanje, rad i zapošljavanje. Međutim, evaluacijom je istaknuto da je razlog neostvarenosti većeg stepena učinka evidentiran nerelansom planiranju očekivanih indikatora rezultata, kao i ograničenjima koje je COVID-19 uslovio prilikom realizacije predviđenih aktivnosti. U oblasti zdravstvene zaštite nalazi evaluacije ukazuju da nije ostvaren očekivani učinak kojim bi se obezbijedilo pružanje zdravstvene zaštite za pritvorenike/ce i zatvorenike/ce u skladu sa nacionalnim i međunarodnim standardima. Određeni stepen učinka je postignut ali i dalje predstavlja izazov integracije sa Ministarstvom zdravlja kao i stvaranja institucionalnih uslova kroz izgradnju Specijalne zdravstvene ustanove. U pogledu unapređenja bezbjednosno-tehničkih uslova važno je ukazati da je postignut značajan napredak, gdje je kroz postupak javnih nabavki u 2021. godini, pribavljena bezbjednosna oprema, i to:

³⁵ Ostatak pritužbi se odnosio na: premještaj u drugu prostoriju ili organizacionu jedinicu (16); otežan prelazak u povoljnije klasifikacione grupe (4); nedovoljnu uključenost u socijalne i kulturne aktivnosti (3); dugo čekanje na razgovor sa realizatorima tretmana (2).

- IP kamere za video nadzor i licence za IP uređaj.
- U potpunosti je integrisan video nadzor u „F“ paviljonu Zatvora za duge kazne.
- Sistem SMART ometača je postavljen u Istražnom zatvoru Podgorica - omogućeno je selektivno ometanje svih opsega telekomunikacione mreže.
- Završen je projekat SMART ometača u cilju ometanja mobilnih servisa u okviru zatvorenog dijela Zatvora za duge kazne.
- Nastavljeno je na radu integracije video nadzora u IP sistem na platformi milestone.

Kada govorimo o razvoju ljudskih resursa u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, evaluacija je ukazala da je teško ustanoviti uticaj strategije na unapređenje administrativnih kapaciteta u UIKS-u i u kojoj mjeri je ostvaren učinak kojim su isti ojačani u skladu sa pravilima struke. Usvajanje metodologije analize potrebe za treninzima, adekvatne baze podataka kojom se može analizirati stanje obučenosti na individualnom nivou i planirati dalje aktivnosti, predstavljaju neophodan uslov za dalji razvoj ljudskih resursa na sveobuhvatan i sistematičan način. Nedovoljan nivo postignutog učinka je evidentiran i kod operativnog cilja koji se odnosi na rekonstrukciju, sanaciju i izgradnju u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, gdje je evaluacijom zaključeno da nije postignut indikator uticaja da su sva pritvorena i osuđena lica smještena u prostorijama u skladu sa evropskim standardima.

Kada govorimo o trećem strateškom cilju koji se odnosi na **„Jačanje izgradnje institucionalnih kapaciteta Direkcije za uslovnu slobodu u cilju nadzora počinilaca kojima su izrečene alternativne sankcije i mjere“**, nalazi evaluacije ukazuju da nije ostvaren uticaj kojim bi Direkcija za uslovnu slobodu Crne Gore bila prilagođena i osposobljena za rad u pravosudnom sistemu u skladu sa evropskim standardima. Prethodni zaključak se odnosi i na oblast unapređenja primjene alternativnih sankcija, gdje nije ostvaren potreban učinak u pogledu približavanja evropskom nivou korišćenja alternativnih sankcija i izricanja alternativnih kazni.

Četvrtim strateškim ciljem koji se odnosi na **„Jačanje kampanje za podizanje svijesti kod stručnog i javnog mnjenja o izvršenju krivičnih sankcija“**, nalazi evaluacije ukazuju da na osnovu dostupnih podataka u pogledu realizacije mjera i ograničenja koja se odnose na nedostatak jasno definisanih indikatora rezultata nije moguće utvrditi u kojoj mjeri je ostvaren navedeni strateški cilj i u kojoj je mjeri je unaprijeđeno informisanje javnosti o izvršenju krivičnih sankcija.

ANALIZA STANJA

Kao što je i istaknuto u uvodnom dijelu strategije, analiza stanja je zasnovana na četiri osnovne oblasti strateškog dokumenta, i to:

- **Jačanje prevencije i zaštite od zlostavljanja i poštovanje ljudskih prava**, u okviru kojeg su analizirane i podoblasti koje se odnose na unapređenje materijalnog položaja, zdravstvene zaštite i radnog angažmana pritvorenih i osuđenih lica.
- **Jačanje institucionalnih kapaciteta UIKS-a.**
- **Resocijalizacija pritvorenih lica i osuđenika.**
- **Jačanje institucionalnih kapaciteta Direkcije za uslovnu slobodu.**

Jačanje prevencije i zaštite od zlostavljanja i poštovanje ljudskih prava

Kada govorimo o zaštiti ljudskih prava lica lišenih slobode, crnogorski sistem izvršenja krivičnih sankcija stavlja primarni akcenat na postupanje nadležnih organa koje je zasnovano na principima humanosti i

poštovanja inherentnog dostojanstva ljudske ličnosti. S tim u vezi, poseban značaj je pružen sledećim principima:

Nijedno lice lišeno slobode ne smije biti podvrgnuto mučenju ili okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju. Zabrana mučenja i drugih oblika zlostavljanja uživa poseban status u međunarodnoj zaštiti ljudskih prava. Lica lišena slobode radi pritvora, izdržavanja kazne zatvora, ili u bilo kom drugom kontekstu, nalaze se u situaciji potpune zavisnosti, što ih čini posebno ranjivim u odnosu na bilo koji vid zloupotrebe.

Mučenje se definiše kao svaka radnja kojom se teški fizički ili duševni bol ili patnja namjerno nanose određenom licu, s izuzetkom oblika koji su svojstveni ili koji su slučajno nastali prilikom primjene zakonitih sankcija. Zlostavljanje se definiše kao svi drugi oblici okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja koji ne spadaju u oblike mučenja.

Svi službenici/ce zaposleni u organima nadležnim za sprovođenje krivičnih sankcija biće u potpunosti obaviješteni i edukovani o zabrani mučenja i zlostavljanja.

Svako lice lišeno slobode koja tvrdi da je bilo podvrgnuto mučenju posjeduje neotuživo pravo na korišćenje pravnih lijekova prema svim nadležnim nacionalnim i međunarodnim insitucijama, čija dužnost je da nepristrasno i objektivno ispituju i utvrde da li su povrijeđena osnovna ljudska prava u svakom pojedinačnom predmetu.

Grafik br. 5 : Osnovna ljudska prava lica lišenih slobode

Uprava za izvršenje krivičnih sankcija u kontinuitetu prati izvršenje krivičnih sankcija, kao i postupanje zaposlenih u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija što kroz redovne kontrole, što kroz postupke koje sprovodi povodom podnijetih pritužbi od strane lica lišenih slobode. U 2021. godini podnijeto je 13 pritužbi.

Ministarstvo pravde je tokom 2021. godine, preko ovlašćenih službenih lica za kontrolu izvršenja kazni zatvora i mjera bezbjednosti, izvršilo 8 kontrola rada Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, u dijelu pružanja zdravstvene zaštite, tretmana zatvorenika/ca, kao i postupanja zaposlenih u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija prema zatvorenicima/cama, na osnovu kojih kontrola i izjašnjenja Uprave je naloženo otklanjanje utvrđenih nepravilnosti. Podnešeno je 47 pritužbi od strane zatvorenika/ca, od kojih je po 41 pritužbi postupilo Ministarstvo pravde, dok se u odnosu na 6 pritužbi oglasilo nenadležnim i uputilo je nadležnom organu. Od ukupnog broja pritužbi po kojima je Ministarstvo pravde postupilo 37 predmeta su završena, dok je za 4 predmeta postupak u toku. U predmetima u kojima je pritužba bila osnovana, Ministarstvo pravde je naložilo mjere u cilju otklanjanja utvrđenih nepravilnosti.

U oblasti izvršenja krivičnih sankcija donijeta su 173 drugostepena rješenja, po žalbi izjavljenoj na prvostepena rješenja Uprave za izvršenje krivičnih sankcija o disciplinskom kažnjavanju zatvorenika/ca, od

čega je donijeto 164 rješenja kojima se odbija žalba zatvorenika/ca i 9 rješenja kojim se usvaja žalba i poništava prvostepeno rješenje. Protiv 42 drugostepena rješenja podnijeta je tužba Upravnom sudu Crne Gore. Od ukupnog broja podnijetih tužbi 30 tužbi je odbijeno, dok je 12 tužbi u postupku odlučivanja.

Godišnjim izvještajem Zaštitnika ljudskih prava i sloboda za 2021. godinu³⁶ jasno je istaknuta obaveza svih zatvorskih službenika/ca zaposlenih u zatvorima da vode računa o poštovanju ljudskih prava pritvorenika/ca i osuđenih lica. Ovo podrazumijeva i dužnost da o pritužbama i indicijama o zlostavljanju obavijeste pretpostavljenog službenika/cu i nadležni organ. Nije potrebno da je tvrdnja iznijeta u formi krivične prijave ili formalne pritužbe, niti da je formulisana kao optužba konkretne osobe, već je dovoljno da nadležni državni organ sazna za ozbiljnu tvrdnju da je neko bio zlostavljan.³⁷ Konačno, tvrdnje o zlostavljanju osobe lišene slobode, potkrijepljene nalazima o tjelesnim povredama, smatraju se „prima facie“ dokazima zlostavljanja koji zahtijevaju hitnu istragu.³⁸ Zaštitnik ljudskih prava i sloboda je u 2021. godini ukazao da je od više lica zaprimio navode o primjeni fizičke sile prema zatvorenicima/cama. U dva slučaja, Zaštitnik je utvrdio povredu. Međutim, Zaštitnik je posebno istakao primjere inertnog pristupa prilikom procesuiranja ozbiljnih sumnji u zlostavljanje, odnosno činjenice da nedostaju djelotvorne i efikasne istrage slučajeva zlostavljanja, što dodatno pospješuje sumnju o nekažnjivosti nezakonitog postupanja službenika/ca UIKS-a. Poseban problem se odnosi na slučajeve inertnog pristupa prilikom procesuiranja uvjerljivih navoda o zlostavljanju i ponavljanje istih greška.

Kada govorimo o postupanju Uprave za izvršenje krivičnih sankcija (UIKS) statistički podaci Zaštitnika pokazuju da je u 2021. godini, od strane lica lišenih slobode, bila podnesena 61 pritužba na rad UIKS-a. Međutim, u poređenju sa prethodnom godinom, evidentno je smanjenje broja pritužbi lica lišenih slobode na rad UIKS-a za nešto više od 50%.³⁹ Važno je istaći da su se pritužbe na UIKS dominantno odnosile na:

PRITUŽBE NA RAD UIKS-A

PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU	6 pritužbi
ZABRANA MUČENJA I SUROVOG NELJUDSKOG ILI PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA I KAŽNJAVANJA	2 pritužbe
PRAVA DJETETA	1 pritužba
ODLUKE SUDOVA I DRUGIH ORGANA	12 pritužbi
DRUGA PRAVA ILI ZAKONOM PREDVIĐENIH MOGUĆNOSTI LICA LIŠENIH SLOBODE	40 pritužbi

Tabela br. 2: Pritužbe na rad UIKS-a podnesene Zaštitniku ljudskih prava i sloboda

U pogledu strukture podnesenih pritužbi, potrebno je istaći da se najbrojnije pritužbe lica lišenih slobode odnose na prava kao što su:

- uslovni otpust,
- reklasifikacija,
- korišćenje zavodskih i vanzavodskih pogodnosti,
- razvrstavanje po sobama,
- premještanje u drugu zatvorsku jedinicu,

³⁶ Godišnji izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda za 2021. godinu, https://www.ombudsman.co.me/docs/1652269181_final_izvjestaj_05052022.pdf

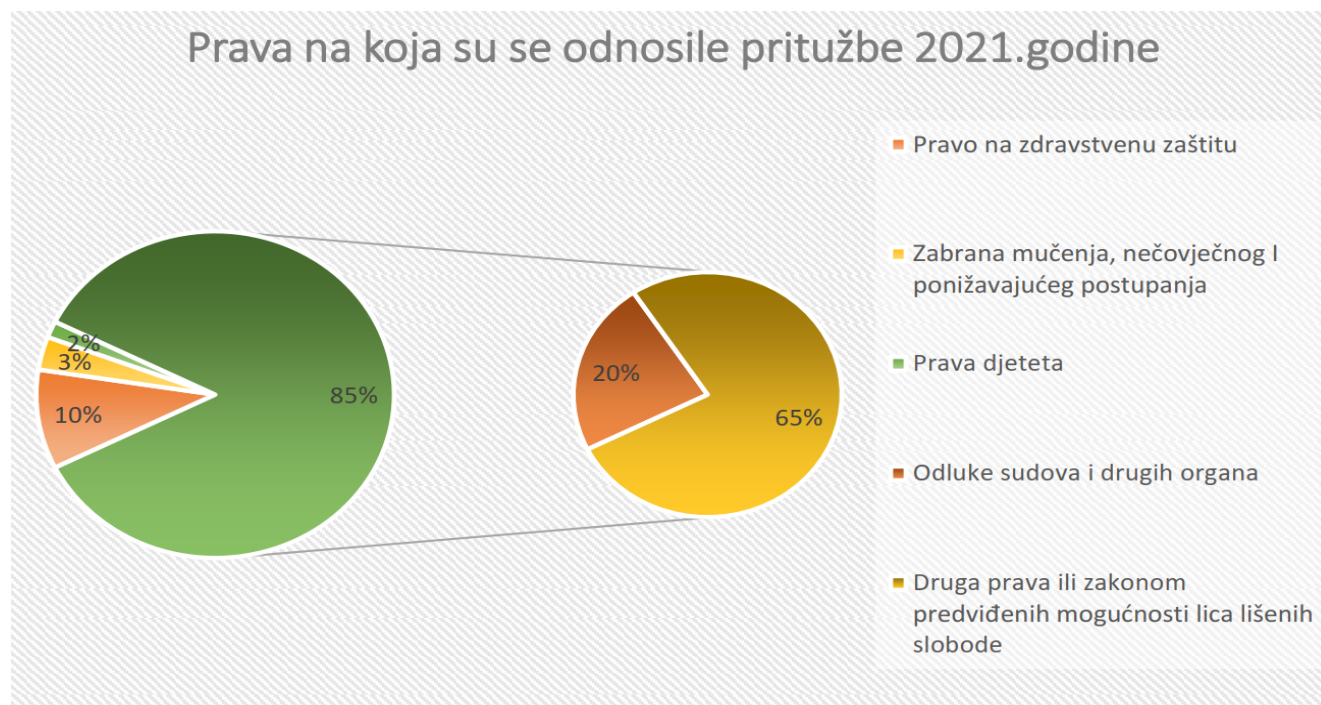
³⁷ 97 Hajnal protiv Srbije, predstavka br. 36937/06, st. 94–99

³⁸ 1 Opšti izvještaj CPT-a br. 14 – Borba protiv nekažnjivosti mučenja, 2004, stav 28

³⁹ https://www.ombudsman.co.me/docs/1619074992_izvjestaj_01042021.pdf, str.164

- prekid izdržavanja kazne, odsustvo radnog angažovanja,
- ostvarivanje kontakata sa porodicom i dr.

Od ukupno podnijetih 40 pritužbi povodom povrede nekog prava, odnosno mogućnosti ostvarivanja određenih zahtjeva i benefita, njih petnaest (15) se odnosilo na nedostatak radnog angažovanja.⁴⁰

Grafik br. 6 : Prava na koja su se odnosile pritužbe 2021. godine

Navedeni postupci po pritužbama su postupanjem nadležnih organa okončani na sledeći način:

Broj predmeta u kojima je utvrđena povreda prava	4
Broj predmeta u kojima nije utvrđena povreda prava	12
Broj obustavljenih predmeta jer je u toku postupanja uklonjena povreda ili je udovoljeno zahtjevu podnosilaca pritužbi	13
Broj obustavljenih postupaka jer podnosioci pritužbi nijesu saradivali u postupku	2
Ponavljanje pritužbe istovjetnog sadržaja (već postupano po pritužbi i gdje su postupci ranije završeni)	2

⁴⁰ Ostatak pritužbi se odnosio na: premještaj u drugu prostoriju ili organizacionu jedinicu (16); otežan prelazak u povoljnije klasifikacione grupe (4); nedovoljnu uključenost u socijalne i kulturne aktivnosti (3); dugo čekanje na razgovor sa realizatorima tretmana (2).

Broj postupaka u kojima Zaštitnik nije postupao zbog nenadležnosti	12
Broj postupaka u kojima je podnosilac povukao pritužbu	10
Nemogućnost postupanja zbog ranije pokrenutog sudskog postupka	1
Upućivanje podnosioca na nadležne organe	1
Prekid postupka zbog smrti podnosioca	1 (u 1 slučaju je naslednik nastavio postupak)
Predmet okončan spajanjem	2
Postupci koji su trenutno u toku	2

Tabela br. 3 : Rezultati okončanih postupaka po pritužbama

Izveštaj Zaštitnika je posebno istakao da je struktura pritužbi u izvještajnoj godini nešto promijenjena u odnosu na raniji period, na šta je uticala epidemiološka situacija u državi, pa su se uglavnom odnosile na nezadovoljstvo odlukama sudova i drugih organa, zatim na ostvarivanje prava na posjete rodbine i ostvarivanju kontakta sa njima, kao i zdravstvenu zaštitu.

Uzevši u obzir navedeno, u narednom periodu sprovođenja javne politike akcenat će biti stavljen na:

- Nastavak uspješne saradnje sa Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda za vrijeme i nakon izvršene kontrole za poboljšanje uslova pritvorenika/ca i zatvorenika/ca i podrška odeljenju nacionalnog mehanizma radi poboljšanja kvaliteta posjeta i postavljanja prioriteta u odnosu na sprječavanje i kažnjavanje mučenja i zlostavljanja.
- Dalje unapređenje tretmana osuđenih i pritvorenih lica od strane Sektora za zdravstvenu zaštitu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, u skladu sa međunarodnim standardima, sa akcentom na skrining i izvještavanje o kapacitetu zatvorskih zdravstvenih usluga i njihovoj saradnji sa pravosudnim organima.
- Povećati ukupnu svijest pritvorenika/ca i osuđenika/ca o njihovim osnovnim ljudskim pravima.
- Unaprijediti kapacitete službenika/ca Uprave za izvršenje krivičnih sankcija i službenika/ca Direkcije za uslovnu slobodu u dijelu koji se odnosi na adresiranje slučajeva kršenja ljudskih prava lica lišenih slobode. Obezbijediti specifično prilagođene obuke za sve pripadnike/ce službe obezbjeđenja koji imaju kontakt sa zatvorenicima/cama u cilju razvijanja fizičkih i psihičkih sposobnosti neophodnih da se održi red, uz sprječavanje zloupotrebe.
- Potrebno je da nadležni u Ministarstvu pravde i Upravi za izvršenje krivičnih sankcija nastave sa slanjem jasnih poruka da se tortura neće tolerisati, a da za sve prijavljene slučajeve pokrenu postupke utvrđivanja odgovornosti.
- Razvoj specijalizovanih obuka za sprečavanje mučenja ili zlostavljanja, sa praktičnom obukom o incidentima, kao i obukama o tome kako da se koriste sredstva prinude i da se pravilno reaguje u stresnim situacijama.
- Borba protiv korupcije i favorizovanja u cilju izrade ostvarivog i mjerljivog kodeksa ponašanja i sistema prevencije korupcije.

Operativni cilj 1:	Jačanje sistema prevencije i zaštite lica lišenih slobode od zlostavljanja, torture i svih drugih oblika kršenja osnovnih ljudskih prava i sloboda.		
Indikator učinka 1:	2023	2024	2026
Smanjenje broja utvrđenih povreda osnovnih ljudskih prava i sloboda lica lišenih slobode	20 slučajeva povreda ljudskih prava i sloboda lica lišenih slobode	Minimum 15% manje utvrđenih slučajeva povreda ljudskih prava lica lišenih slobode	25% manje utvrđenih slučajeva povreda ljudskih prava i sloboda lica lišenih slobode (U odnosu na početnu vrijednost iz 2023. godine)

Materijalni uslovi zatvorenika/ca

Obezbeđenje adekvatnih materijalnih uslova za život zatvorenika/ca u zatvorskim jedinicama predstavlja jedan od osnovnih pravaca djelovanja reforme sistema izvršenja krivičnih sankcija u Crnoj Gori. Neadekvatni materijalni uslovi za život zatvorenika/ca rezultiraju negativnim posljedicama koje se primarno ogledaju u slučajevima međusobnog nasilja i zlostavljanja zatvorenika/ca, nedostatkom adekvatne zdravstvene zaštite i malim mogućnostima resocijalizacije i reintegracije u društvo. Ovo je često posljedica problema nedovoljnog finansiranja sistema izvršenja krivičnih sankcija, što kao rezultat ima činjenicu da lica lišena slobode borave u lošim ili nedovoljnim materijalnim uslovima u zatvorskim jedinicama, što predstavlja jedan od osnovnih oblika kršenja njihovih ljudskih prava. Pored navedenog, pretrpani zatvori imaju za posljedicu loše sanitarne uslove koji mogu olakšati prenošenje zaraznih bolesti. Pandemija COVID-19 dodatno je istakla potrebu da se smanji pretrpanost zatvora i poboljšaju uslovi u svim zatvorskim jedinicama. Osiguravanje humanih zatvorskih uslova koji su u skladu sa međunarodnim standardima za postupanje sa pritvorenim licima ključno je za uspostavljanje pravednih i efikasnih sistema izvršenja krivičnih sankcija.

Prema podacima iz Izvještaja o radu i stanju u oblastima iz nadležnosti Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2021. godinu⁴¹, smještajni kapaciteti u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija bili su predviđeni za smještaj **1.333** lica lišenih slobode i to:

- Zatvor za duge kazne - **751 mjesto**, od čega Odjeljenje za maoljetnike/ce **12 mjesta** i Odjeljenje za žene - **39 mjesta**,
- Istražni zatvor Podgorica - **292 mjesta**,
- Zatvor za kratke kazne Podgorica - **175 mjesta**
- Zatvor Bijelo Polje - **115 mjesta**.

Na početku 2021 godine u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija bilo je smješteno **ukupno 810**, a na kraju godine **920 lica**.

U pogledu broja ćelija i broja mjesta u zatvorskim jedinicama podaci ukazuju da postoji ukupno:

a)	Broj prostorija u kojima borave lica lišena slobode u UIKS-u	305

⁴¹ Izvještaj o radu i stanju u oblastima iz nadležnosti uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2021.godinu

b)	Broj mjesta u UIKS-u	1.333

Tabela br. 4 : Smještajni kapaciteti u UIKS-u

Kada govorimo o ukupnom kapacitetu zatvorskih jedinica na osnovu tipa zatvorske jedinice, podaci pokazuju da:

a)	Zatvorske jedinice za osuđene zatvorenike/ce	980
b)	Organizaciona jedinica u kojoj borave pritvorena lica kojima nije izrečena pravosnažna odluka	341
c)	Broj mjesta u Odjeljenju za maloljetnike/ce	12

Tabela br. 5: Kapaciteti kaznenih institucija na osnovu tipa kaznene institucije

Što se tiče brojnog stanja lica lišenih slobode, podaci sa početka 2021. godine pružaju prikaz broja lica na osnovu organizacione jedinice u kojoj se nalaze, polne strukture lica lišenih slobode, kao i podataka koji se odnose na maloljetna lica i primijenjene vaspitne mjere.

ORGANIZACIONE JEDINICE	Muškarci		Žene	Maloljetnici/ce		Vaspitna mjera upućivanje u ustanovu zavodskog tipa		UKUPNO
				M.	Ž.	M.	Ž.	
Zatvor za duge kazne	396		13	5	0	4	1	419
Istražni zatvor Podgorica	296		13	0	0	0	0	309
Zatvor za kratke kazne Podgorica	38		0	0	0	0	0	38
Zatvor Bijelo Polje	44		0	0	0	0	0	44
	pritvorena lica	osuđena lica						
	22	22						
UKUPNO	774		26	5	0	4	1	810

Tabela br. 6: Stanje lica lišenih slobode po zatvorima na dan 01.01.2021.godine

Od ukupnog broja lica lišenih slobode na **početku 2021. godine**, nalazilo se **479 osuđenih lica** od čega (418 državljana CG i 61 stranih državljana) i **331 pritvorenih lica** od čega (250 državljana CG i 81 stranih državljana).

ORGANIZACIONE JEDINICE	Muškarci		Žene	Maloljetnici/ce		Vaspitna mjera upućivanje u ustanovu zavodskog tipa		UKUPNO
				M.	Ž.	M.	Ž.	
Zatvor za duge kazne	403		20	5	0	3	0	431
Istražni zatvor Podgorica	328		10	0	0	0	0	338
Zatvor za kratke kazne Podgorica	72		0	0	0	0	0	72
Zatvor Bijelo Polje	78		0	1	0	0	0	79
	prিতvorena lica	osuđena lica						
	52	26						
UKUPNO	881		30	6	0	3	0	920

Tabela br. 7: Stanje lica lišenih slobode po zatvorima na dan 31.12.2021.godine

Od ukupnog broja lica lišenih slobode **na kraju 2021. godine**, nalazilo se **529 osuđenih lica** od čega (476 državljana CG i 53 stranih državljana) i **391 pritvorenih lica** od čega (291 državljana CG i 100 stranih državljana).

Tokom godine u sva četiri zatvora (Zatvor za duge kazne, Istražni zatvor Podgorica, Zatvor za kratke kazne Podgorica i Zatvor Bijelo Polje) primljeno je ukupno **1.482 lica** lišenih slobode, a otpušteno **1.373** i to:

Org. Jedinice	Zatvor za duge kazne			Zatvor za kratke kazne Podgorica	Istražni zatvor Podgorica			Zatvor Bijelo Polje	UKUPNO
	Pol	M.	Ž.		M.	Ž.	Maloljetnici /ce		
				M.	M.	Ž.	Maloljetnici /ce	M.	
			Zatvor				Vaspitna mjera		

PRIJEM	241	26	2	4	379	484	22	3	321 (153 pritvor, 168 zatvor)	1.482
UKUPNO	ZATVOR ZA DUGE KAZNE				ZKK	ISTRAŽNI ZATVOR PG			ZBP	
	273				379	509			321	
OTPUST	235	19	2	6	345	454	25	1	286 (122 pritvor, 164 zatvor)	1.373
UKUPNO	ZATVOR ZA DUGE KAZNE				ZKK	ISTRAŽNI ZATVOR PG			ZBP	
	262				345	480			286	

Tabela br. 8: Prijem i otpust lica lišenih slobode tokom 2021.godine

Tokom godine u UIKS-u primljeno je **266 stranih** i **1.215 državljana Crne Gore**, dok je otpušteno **255 stranaca** i **1.117 državljana Crne Gore**. Jedno lice je došlo na izdržavanje kazne zatvora bez državljanstva, koje je nakon izdržane kazne tokom godine i otpušteno.

U odnosu na izvršeno krivično djelo, lica koja izvršavaju kaznu zatvora ili koja su prekršajno kažnjena, možemo razvrstati na sledeći način:i:

KRIVIČNA DJELA	BROJ
Protiv života i tjela	67
Protiv polne slobode	15
Protiv braka i porodice	83
Protiv imovine	167
Protiv zdravlja ljudi	144
Protiv bezbjednosti javnog sabraćaja	22
Protiv državnih organa	35
Protiv javnog reda i mira	139
Protiv opšte sigurnosti ljudi I imovine	13
Protiv slobode i prava čovjeka I građanina	23
Protiv platnog prometa	19

Protiv pravosuđa	4
PREKRŠAJNA DJELA	BROJ
Iz Zakona o bezbjednosti saobraćaja na putevima	130
Iz Zakona o javnom redu i miru	42
Iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici	86
Zamjena novčane kazne u kaznu zatvora	196

Tabela br. 9: Najčešća krivična i prekršajna djela

Kada govorimo o rodnoj strukturi populacije u UIKS-u, Godišnji izvještaj Savjeta Evrope o populaciji u zatvorskim jedinicama - SPACE I 2021⁴², ukazuje da je rodna statistika u zatvorskim jedinicama u Crnoj Gori zastupljena na sledeći način:

	Ukupno	Osuđena lica	Pritvorena lica	Stranci	Maloljetnici/ce
Muškarci	809	459	338	140	12
Žene	27	12	15	8	-
Drugi	-	-	-	-	-

Tabela br. 10: Populacija u zatvorskim jedinicama zaključno sa 31.01.2021. godine podijeljena po polu

Posebno značajan podatak jeste dužina trajanja kazni lica lišenih slobode, gdje SPACE 2021 ukazuje da se dominantno javljaju one kazne koje se odnose na djela za koja je predviđena kazna zatvora od jedne godine do manje od tri godine, odnosno kazne na period od deset godina do manje od dvadeset godina.

Dužina trajanja kazni⁴³		
b.1)	Manje od jednog mjeseca	15
b.2)	Od jednog mjeseca do manje od tri mjeseca	9
b.3)	Od tri mjeseca do manje od šest mjeseci	11
b.4)	Od šest mjeseci do manje od jedne godine	21
b.5)	Od jedne godine do manje od tri godine	143
b.6)	Od tri godine do manje od pet godina	69
b.7)	Od pet godina do manje od deset godina	91

⁴² Godišnji izvještaj Savjeta Evrope o populaciji u kaznenim insitucijama-SPACE I 2021

⁴³Važno je istaći da kada govorimo o mjerama bezbjednosti, ukupan broj lica je 63 koji su sadržani u ukupnom broju osuđenih lica za navedena krivična djela po dužini kazne. Navedeni broj lica 63 je uz kaznu zatvora zbog počinjenog krivičnog djela izrečena I neka od mjera bezbjednosti. Neki zatvorenici/ce su osuđeni za više krivičnih djela.

b.8)	Od deset godina do manje od dvadeset godina	101
b.9)	Dvadeset godina i duže	57
b.10)	Kazna doživotnog zatvora	-
b.11)	MJERE BEZBJEDNOSTI	63

Tabela br. 11: Prikaz dužine trajanja kazni

U vezi strukture populacije lica lišenih slobode u skladu sa njihovim državljanstvom, SPACE 2021 podaci ukazuju da se u UIKS-u trenutno nalazi:

a)	Ukupan broj zatvorenika/ca iz Crne Gore			688
	<i>OD KOJIH</i>	a.1)	Pritvorena lica	264
		a.2)	Osuđena lica	424
b)	Ukupan broj zatvorenika/ca koji nijesu državljani Crne Gore			148
b.1)	<i>Od kojih</i>	i)	Državljeni država članica Evropske unije	5
		ii)	Zatvorenici/ce sa legalnim boravištem u Crnoj Gori	6
b.2)	<i>Od kojih</i>	i)	Zatvorenici/ce koji ne služe pravosnažnu kaznu	83
		ii)	Osuđena lica	54

Tabela br. 12: Struktura populacije u skladu sa državljanstvom

Pored navedenog, Izvještaj Zaštitnika⁴⁴ je ukazao da, uprkos činjenici da su evidentirana značajna ulaganja u materijalne uslove u UIKS-u, uslovi smještaja u nekim djelovima UIKS-a su i dalje nezadovoljavajući, naročito u dijelu Istražnog zatvora u Spužu. Zaštitnik je posebno istakao da loši materijalni uslovi, uz prekobrojnost u sobama zbirno rezultiraju ponižavajućim postupanjem kako je to i ustanovio Evropski sud za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru. Konstatovano je da ulaganja u materijalne uslove u ustanove u kojima se nalaze lica lišena slobode, po pravilu, nijesu dovoljna, pa takvi materijalni uslovi u odnosu na neke ustanove ne ispunjavaju ni minimalne kriterijume propisane domaćim i međunarodnim propisima, pri čemu je jasno ukazano na neophodnost unaprijeđenja materijalnih uslova, posebno u segmentima koji ne zahtijevaju značajnija ulaganja. Pitanje materijalnih uslova predstavlja i sastavni dio Izvještaja CPT-a, posebno u dijelu koji se odnosi na preporuke za poboljšanje postojećih materijalnih uslova zatvorenika/ca, sa posebnim akcentom na evidentirani problem pretrpanosti u pojedinim zatvorskim jedinicama. Takođe, u okviru Završnih razmatranja o Trećem periodičnom izvještaju Crne Gore⁴⁵, Komitet UN protiv torture je jasno ukazao na potrebu da se u narednom periodu:

- Eliminiše prenatrpanost u kazneno-popravnim ustanovama i drugim pritvorskim ustanovama, uključujući primjenu vaninstitucionalnih mjera.

⁴⁴ Godišnji izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda za 2021. godinu, https://www.ombudsman.co.me/docs/1652269181_final_izvjestaj_05052022.pdf

⁴⁵ Komitet UN protiv torture, Završna razmatranja o Trećem periodičnom izvještaju Crne Gore, <https://www.gov.me/clanak/zavrsna-razmatranja-o-trecem-periodicnom-izvjestaju-crne-gore>

- Nastavi renoviranje svih pritvorskih mjesta kojima je to potrebno u cilju poboljšanja njihove infrastrukture i materijalnih uslova za zatvorenike/ce.

Kada govorimo o materijalnim uslovima u kojima se nalaze zatvorenice, Izvještajem Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture⁴⁶ je ukazano da uprkos pravilu da se zatvorenik/ca razvrstava u jednu od četiri klasifikacione grupe, koje su određene od povoljnije ka nepovoljnijoj⁴⁷, u slučaju ženske populacije, nije moguće izvršiti ovakav razmještaj (zbog malog broja zatvorenica) po odjeljenjima, već se zatvorenice koje su različita klasifikaciona grupa u odnosu na istu razvrstavaju po sobama.

Posebno je važno istaći izraženi problem prenatrpanosti organizacione jedinice Istražnog zatvora Podgorica, gdje je predviđen smještajni kapacitet za **292 pritvorena lica**, a trenutno se u istom nalazi **421 pritvoreno lice**, što u značajnoj mjeri utiče na prava lica lišenih slobode u pogledu minimalnog prostora za boravak u zatvorskim jedinicama od 4m².⁴⁸ U ovom dijelu je važno ukazati na preporuku Evropskog Komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT)⁴⁹ koja se odnosi na obavezu preduzimanja brzih i konkretnih mjera kako bi barem ispunili minimalni standard od 4 m² životnog prostora po zatvoreniku/ci u ćeliji sa više zatvorenika/ca.

Prenatrpanost u zatvorima u znatnoj mjeri utiče na broj slučajeva nasilja među zatvorenicama/cama. Organizacione jedinice Uprave za izvršenje krivičnih sankcija raspolažu sa najvećim brojem soba za kolektivni smještaj (3 ili više lica). Posebno je važno istaći da je broj disciplinskih prijava podnijetih zbog zabilježenih slučajeva nasilja među zatvorenicama/cama u 2020. godini iznosio 109, dok je u 2021. godini taj broj iznosio 79. Evidentan je značajan pad broja slučajeva nasilja među zatvorenicama/cama, što je dijelom rezultat sprovedenih posebnih programa tretmana za počiniocce nasilničkih ponašanja. Međutim, u narednom periodu je potrebno preduzeti dodatne korake, sve u cilju dodatnog smanjenja slučajeva nasilja među zatvorenicama/cama.

Takođe, važno je ukazati da uslovi za adekvatan i dostojanstven boravak lica sa invaliditetom u zatvorima nijesu stvoreni u potrebnoj mjeri. Zbog toga je neophodno da svi objekti u nadležnosti UIKS-a budu pristupačni za lica sa invaliditetom u skladu sa standardima.

Značajan problem UIKS-a se ogleda i u velikoj količini utrošene električne energije na mjesečnom, odnosno godišnjem nivou, za čije plaćanje se izdvajaju značajna novčana sredstva. U tom pogledu, kroz saradnju sa Elektroprivredom Crne Gore, potrebno je dodatno intezivirati komunikaciju u pogledu izgradnje solarnih panela na krovnim konstrukcijama objekata UIKS-a. Na taj način bi se u značajnoj mjeri smanjili troškovi plaćanja utrošene električne energije.

⁴⁶ Godišnji Izvještaj Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture za 2021. godinu, https://www.ombudsman.co.me/docs/1663928927_godi--nji%20izvje--taj%20o%20radu%20npr-a%20za%202021.%20godinu-1.pdf

⁴⁷ D klasifikaciona grupa (prostorije otvorenog tipa); C klasifikaciona grupa (prostorije poluotvorenog tipa); B klasifikaciona grupa (prostorije zatvorenog tipa - srednji rizik); A klasifikaciona grupa (prostorije zatvorenog tipa - visoke bezbjednosti)

⁴⁸ Evropski sud za ljudska prava već je izrazio stav da velika prenatrpanost sama po sebi predstavlja problem po članu 3 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Standard koji je CPT preporučio jeste minimum 4 m².

⁴⁹ Preporuke Evropskog Komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) iz 2017. godine

Uzevši u obzir prethodno navedeno, u narednom periodu sprovođenja javne politike akcenat će biti stavljen na rješavanje evidentiranih problema, kroz:

- Izgradnju novih smještajnih kapaciteta UIKS-a

S tim u vezi, važno je ukazati da je u prethodnom periodu izrađena tehnička dokumentacija u okviru projekta „Izgradnja zatvora za sjevernu regiju Crne Gore u Mojkovcu“, a što je finansirano iz granta Investicionog okvira Zapadnog Balkana (WBIF) u iznosu od 1.200.000,00 eura. Izgradnja Zatvora za sjevernu regiju Crne Gore u Opštini Mojkovac će se finansirati sredstvima kredita Banke za razvoj Savjeta Evrope (CEB-a) u iznosu od 15.000.000,00 eura i grant sredstvima WBIF u iznosu od 1.200.000,00 eura (ukupno 16.200.000,00 eura). Naime, Odlukom o zaduživanju Crne Gore za 2021. godinu predviđeno je da se Država Crna Gora zadužuje kod Banke za razvoj Savjeta Evrope (CEB), za potrebe Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava za izgradnju kapitalnog objekta - Zatvor u Mojkovcu, u iznosu do 15.000.000,00 eura. Takođe, u izvještajnom periodu Rješenjem broj 01-288/8 od 1.10.2021. godine Ministarstvu pravde data je saglasnost na idejno arhitektonsko rješenje. Presentacija glavnog projekta bila je 10.11.2021. godine. Smještajni kapaciteti povećaće se i izgradnjom Zatvora za sjevernu regiju Crne Gore, a koji će biti kapaciteta za 200 lica lišenih slobode i 120 zaposlenih, dok će kvadratura novog zatvora biti oko 20.000 m².

Pored navedenog, u narednom periodu je planirana i izgradnja novih prostorija za zaposlene u Sektoru za zdravstvenu zaštitu u okviru Istražnog zatvora u Podgorici, sve u cilju stvaranja dodatnog prostora za smještaj pritvorenih lica. Očekuje se da će izgradnjom novih prostorija biti obezbijeđeno dodatnih 50 do 60 mjesta za smještaj pritvorenih lica. Krajem 2022. godine i početkom 2023. godine, predviđen je početak radova na izgradnji četiri dodatna objekta:

- Glavna prijavnica
- Specijalna bolnica
- Zatvor otvorenog tipa
- Multifunkcionalni objekat

Takođe, dodatni akcenat će biti stavljen i na:

- Sve objekte, sobe, toalete, dvorišta, kuhinje i drugo, u kojima su ili mogu boraviti lica sa invaliditetom, potrebno je adaptirati u skladu sa Pravilnikom o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom. Takođe, potrebno je adaptirati dovoljan broj soba za lica sa invaliditetom u svim djelovima UIKS-a.
- Rekonstrukciju i adaptaciju dotrajalih krovnih površina na pojedinim djelovima organizacionih jedinica UIKS-a (Zatvor Bijelo Polje, sala Sektora za obuku kadrova, Centralni magacin UIKS-a i Odjeljenje za žene ZDK),
- Rekonstrukciju i adaptaciju prostorija u kojima su smještene i koje koriste lica lišena slobode,
- Adaptaciju i renoviranje prostorija koje u toku radnog angažovanja koriste službenici/ce UIKS-a,
- Izgradnju novog i sanaciju postojećeg prostora (košarkaškog i fudbalskog terena) namijenjenog za sportsko rekreativne aktivnosti zatvorenika/ca u ZDK,
- Proširenje mrežne infrastrukture UIKS-a,
- Sve druge infrastrukturne aktivnosti u cilju poboljšanja materijalnih uslova boravka lica lišenih slobode.

Operativni cilj 2:	Unaprijeđenje materijalnih uslova boravka lica lišenih slobode u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija u skladu sa međunarodnim standardima i najboljom praksom		
Indikator učinka 1:	2023	2024	2026
Broj rekonstruisanih, saniranih i izgrađenih prostorija koje koriste lica lišena slobode u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija	4 postojeće zatvorske jedinice u Crnoj Gori	4 nova izgrađena objekta 2 objekta adaptirana 36 prostorija rekonstruisano	5 novih izgrađenih objekata 3 objekta adaptirana 46 prostorija rekonstruisano

Zdravstvena zaštita zatvorenika/ca

Zdravstvena zaštita licima lišenim slobode pruža se u okviru Sektora za zdravstvenu zaštitu u zdravstvenim ambulantama. Ukoliko zdravstvenu zaštitu ovim licima nije moguće pružiti u UIKS-u, ista se upućuju u zdravstvene ustanove u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti. Sistem zdravstvene zaštite u UIKS-u je u nadležnosti Uprave za izvršenje krivičnih sankcija. Rješenjem Ministarstva zdravlja broj O60-2591/2016/UPI od 14.12.2016. godine, konstatovano je da zdravstvena ustanova Ambulanta opšte medicine u Istražnom zatvoru Podgorica, Kazneno-popravnom domu Podgorica, Zatvoru Bijelo Polje, Opšta stomatološka ambulanta u Istražnom zatvoru Podgorica i Zatvora za duge kazne Podgorica ispunjavaju uslove u pogledu prostora, kadra i opreme za pružanje zdravstvene zaštite iz oblasti opšte medicine i stomatološke zaštite za lica smještena u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija.

Međutim, zdravstveni radnici/e i zaposleni/e koji u Upravi pružaju primarnu zdravstvenu zaštitu trebali bi da budu radnopravno vezani za zdravstvenu ustanovu a ne za Upravu za izvršenje krivičnih sankcija. Zaštitnik ljudskih prava i sloboda je i u ranijem periodu ukazivao na preporuke CPT-a i Komesara UN-a za prevenciju torture o pristrasnosti medicinskog osoblja i sugerisao kako da se izbjegnu ovakve situacije. Naime, specijalni izvjestilac Ujedinjenih nacija za torturu Huan E. Mendez je u Izvještaju broj UN/A/69/387 od 23.09.2014. godine, naveo da "ako medicinsko osoblje, služi zatvorskom sistemu može doći do konfliktne lojalnosti između poslodavca i njegove profesionalne obaveze da prijave torturu ili zlostavljanje, iz straha od ugrožavanja njihovog zaposlenja ili druge represije".

Stoga, jedan od ključnih pravaca unapređenja zdravstvene zaštite jeste jačanje saradnje sa Ministarstvom zdravlja, a sve u cilju izjednačavanja prava kako zdravstvenih radnika/ca, tako i lica lišenih slobode, sa pravima koja imaju lica u okviru javnog zdravstvenog sistema. Primarni akcentat je na stvaranju uslova za nezavisnost u radu zdravstvenih radnika/ca, što bi za posljedicu imalo veći nivo kvaliteta zdravstvene zaštite, dok bi nadzor nad njenim sprovođenjem bio vršen na isti način kao i nad ostalim zdravstvenim institucijama.

Sam proces pružanja zdravstvene zaštite, odnosno prijem i ljekarski pregled zatvorenika/ca u UIKS-u vrši se u roku od 24 časa, kao i pregled psihijatra ukoliko se evidentira postojanje psihičkih smetnji. Prilikom pregleda novoprimljenih lica, vrši se pregled i anketa o zaraznim bolestima, uz skrining rizičnih pojedinaca putem analize krvi na zarazne bolesti. Svakodnevnim angažovanjem ljekara specijaliste psihijatra, kao i dva ljekara opšte prakse, postignuta je bolja organizacija pregleda, brža dostupnost ljekara pacijentima,

te je poboljšana i unaprijeđena kvaliteta zdravstvene zaštite dostupne pacijentima u UIKS-u. Na ovaj način je značajno unaprijeđena organizacija i funkcionisanje Sektora za zdravstvenu zaštitu u radu sa licima sa mentalnim poremećajem i poremećajem u ponašanju.

Sektor za zdravstvenu zaštitu u kontinuitetu pruža zdravstvenu zaštitu zavisnicima od psihoaktivnih supstanci u UIKS-u u smislu preduzimanja niza postupaka i mjera zdravstvene zaštite u skladu sa smjernicama datim u Pravilniku Ministarstva zdravlja o stručnim smjernicama za pružanje pomoći zavisniku od droga⁵⁰. U saradnji sa Fondom za zdravstveno osiguranje, Sektoru za zdravstvenu zaštitu je omogućeno propisivanje lijekova licima lišenim slobode, kao što je to slučaj sa licima koja su na slobodi.

U sljedećoj tabeli prikazani su mjerljive aktivnosti Sektora za zdravstvenu zaštitu tokom 2021. godine.

NAZIV AKTIVNOSTI	BROJ
Pregledi u UIKS-u	12.649
Dijagnostičke procedure u UIKS-u	4.618
Pregledi van UIKS-a	1.984
Dijagnostičke procedure	393
Bolničko liječenje (dana)	1.143
Smrt pacijenata	9 (1 u UIKS, 8 u KCCG od čega 1 suicid)
Povrede pacijenata	30
Samopovrede	32
Fizikalna terapija	4.016
Metadonska terapija	120
Buprenofin terapija	1.037
Anti hcv th terapija	12
Anti hiv th terapija	7
Parenteralna terapija	3.461

⁵⁰ Pravilnik Ministarstva zdravlja o stručnim smjernicama za pružanje pomoći zavisniku od droga ("Sl. list CG", br.1/2019), <https://www.gov.me/cyr/clanak/pravilnik-o-strucnim-smjernicama-za-pruzanje-pomoci-zavisniku-od-droga>

Tabela br. 13: Aktivnosti Sektora za zdravstvenu zaštitu

Kada govorimo o aktivnostima u pogledu suzbijanja pandemije virusa COVID-19, u periodu 2022. godine, izvršena je imunizacija 473 lica lišena slobode na dobrovoljnoj osnovi propisanim brojem doza vakcina protiv Covid-19. U toku trajanja mjera za sprečavanje širenja infekcije virusom COVID-19, kontinuirano su sprovedene preventivne mjere kako kod zaposlenih tako i kod pritvorenih i osuđenih lica. Sva novoprimljena lica su prolazila mjere izolacije, dok su lica za koje je postojala sumnja da su zaražena testirana na COVID-19 (ukuno 419 lica) i utvrđeno prisustvo navedenog virusa kod 201 lica lišenog slobode.

Primarni problemi u oblasti zdravstvene zaštite ogledaju se u činjenici da su u prethodnom periodu ljekari koji su se nalazili u stalnom radnom odnosu u UIKS-u, prešli na dalji rad u druge javne zdravstvene ustanove, što je prouzrokovalo problem da su u UIKS-u trenutno angažovani samo ljekari po osnovu ugovora o djelu. U Sektoru za zdravstvenu zaštitu UIKS-a, u radnom odnosu na neodređeno vrijeme se trenutno nalaze 23 izvršioca i to:

- 1 ljekar specijalista stomatolog, 1 ljekar specijalista opšte hirurgije, 1 glavni medicinski tehničar, 1 fizioterapeut, 15 medicinskih tehničara, 1 stomatološka sestra, 2 farmaceutska tehničara, 1 tehničar laborant.

Ključni razlog za prelazak ljekara u druge javne zdravstvene ustanove jesu otežani uslovi rada u UIKS-u, kao i značajno veće zarade medicinskog kadra u drugim zdravstvenim institucijama, što nije slučaj sa medicinskim osobljem zaposlenim u UIKS-u. Pored navedenog, potrebno je raditi na jačanju kadrovskih kapaciteta u Sektoru za zdravstvenu zaštitu UIKS-a, pri čemu je akcenat na zapošljavanju medicinskih tehničara, ljekara medicine, specijalista, kao i unaprijediti i ojačati stručno usavršavanje istih na teme iz medicinskih oblasti koje su neophodne zatvorskom sistemu, što se može postići raspisivanjem specijalizacija.

Poseban značaj je potrebno staviti na izgradnju Specijalne bolnice u kompleksu UIKS-a, čiji radovi će se finansirati jednim dijelom iz budžetskih sredstava, a drugim dijelom sredstvima operedijeljenim kroz IPA 2018 fond. U tom kontekstu, neophodno je da se u saradnji sa Ministarstvom zdravlja obezbijedi dovoljan broj stručno osposobljenog medicinskog kadra koji će biti radno angažovanu okviru Specijalne bolnice.

Zdravstvena zaštita lica lišenih slobode obuhvata, pored uobičajenih profesionalnih dužnosti ljekara, i specifične zadatke. Naime, ljekari, pored liječenja, svojim pacijentima, u skladu sa međunarodnim i domaćim etičkim standardima profesije, duguju mnogo više – obavezu zaštite pacijenata lica lišenih slobode od mučenja. U pitanju je veoma kompleksna obaveza, jer ljekari imaju veliku odgovornost prema pacijentu koga treba da zaštite.

U tom smislu, važno je ukazati na izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda⁵¹ kojim je ukazano da zatvorski ljekari i dalje ne evidentiraju povrede u skladu sa smjernicama datim u Istanbulskom protokolu⁵²,

⁵¹ Godišnji izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda za 2021. godinu, https://www.ombudsman.co.me/docs/1652269181_final_izvjestaj_05052022.pdf

⁵² Istanbulski protokol, https://www.ombudsman.co.me/docs/1612168319_istanbulski-protokol--1-.pdf

odnosno ne sačinjavaju fotoelaborat u boji sa tačnim i sveobuhvatnim opisom nađenih povreda na cijelom tijelu zatvorenika/ca. Pored navedenog, u Izvještaju Zaštitnika se ističe da se zatvorenici/ce žale na sledeće prepreke prilikom korišćenja zdravstvene zaštite:

- Predugo čekanje na specijalističke preglede, zajedno sa prijavljenim problemima u komunikaciji sa psihijatrom u zatvoru.
- Promjenu terapije - smanjenja doze buprenorfina.

(Cilj farmakoterapije buprenorfinom je izliječenje opijatskog zavisnika, odnosno, u krajnjem slučaju obezbjeđivanje najvišeg stepena njegove lične funkcionalnosti i smanjenja broja štetnih posljedica za okruženje a i samog zavisnika. Indikacija za primjenu buprenorfina potvrđuje se kriterijumima od kojih su naglašeni psihološki, fiziološki i socijalni kriterijum. Savremena koncepcija tretmana omogućava pacijentu poziciju subjekta u terapijskom procesu, zato je za primjenu buprenorfina važna procjena specijaliste psihijatra, sa načelima najbolje prakse za pojedinog zavisnika.)

Zaštitnik ukazuje da je većina zatvorenika/ca shodno članu 19 stav 5 Uputstva o zdravstvenoj zaštiti prilikom uvođenja supstitucione terapije⁵³, upoznato sa upotrebom buprenorfina u zatvoru, nakon čega većina potpiše Ugovor za korisnike supstitucione terapije buprenorfin, čime daju saglasnost da prihvataju sva prava i obaveze navedenog ugovora. Naime, ugovorom je propisana obaveza korisnika buprenorfinog programa da ukoliko dođe do zloupotrebe terapije, da će isti biti sankcionisan redukcijom doze ili potpunim ukidanjem supstitucione doze, pa u konkretnim slučajevima Zaštitnik nije mogao utvrditi povredu prava zatvorenika/ca.

U periodu 2021. godine, pred institucijom Zaštitnika je okončano šest (6) postupaka po pritužbama koje su se odnosile na pravo na zdravstvenu zaštitu, pri čemu su postupci okončani na sljedeći način:

Broj predmeta u kojima nije utvrđena povreda prava	3
Broj predmeta u kojima je udovoljeno zahtjevu osuđenog lica	1
Podnosilac pritužbe nije ovlašćeno lice	2

Tabela br. 14: Okončani postupci pred Zaštitnikom koji se odnose na pravno na zdravstvenu zaštitu

Takođe, značajan problem koji je evidentiran od strane Zaštitnika odnosi se i na ostvarivanje prava mentalno oboljelih lica lišenih slobode, smještenih u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija. U Izvještaju Zaštitnika je navedeno zapažanje nedovoljnog psihoterapijskog tretmana ovih lica, nedostatak radno okupacione terapije, nedostatak zdravstvenog kadra, što negativno utiče na njihov tretman i stanje. Utvrđeno je i da u Upravi ne postoji program za rano utvrđivanje suicidalnog rizika. Prevencija samoubistava predstavlja još jedno pitanje iz djelokruga zatvorske zdravstvene službe, koja treba da osigura da svi unutar jedne ustanove budu u dovoljnoj mjeri svjesni ovog problema, te da su uspostavljeni odgovarajući postupci. Nadalje, zatvorsko osoblje, bez obzira na pojedinačne poslove koje obavlja, mora biti svjesno znakova rizika samoubistva (što znači obučeno da ih prepozna).

⁵³ Uputstvo o zdravstvenoj zaštiti prilikom uvođenja supstitucione terapije

Zatvorenici/ce sa izrečenom mjerom bezbjednosti - obavezno liječenje narkomana i alkoholičara, zbog nedovoljnih smještajnih kapaciteta Specijalne bolnice za psihijatriju u Kotoru, smještaju se u UIKS. U tom pogledu, poseban značaj je potrebno pružiti položaju ovih lica, uzimajući u obzir činjenicu da zadržavanje ovih zatvorenika/ca u ustanovama gdje ne mogu dobiti odgovarajuću njegu, nije prihvatljivo.

Uzevši u obzir navedeno, u narednom periodu sprovođenja javne politike su definisani sljedeći pravci djelovanja:

- Predviđena je izgradnja Specijalne zdravstvene ustanove, koja je prepoznata kao prioritetan infrastrukturni projekat u sektoru društvenih djelatnosti i kao takav, dio je Projekta „Izgradnja Specijalne zdravstvene ustanove, Prijavnice, Multifunkcionalnog objekta i Zatvor otvorenog tipa u okviru kompleksa UIKS-a u Spužu“ koji se nalazi na Jedinstvenoj listi prioriternih infrastrukturnih projekata iz 2019. godine. Očekivani početak radova za izgradnju zdravstvene ustanove je kraj 2022. – početak 2023. godine. Vlada Crne Gore je na sjednici od 16.12.2021. godine usvojila Informaciju o kapitalnim infrastrukturnim projektima u sektoru pravde koji se ostvaruju uz instrument pretpriprustupne podrške⁵⁴, tako da će nedostajuća sredstva u iznosu od 8.621.689,00 € biti planirana prilikom pripreme Predloga zakona o budžetu Crne Gore za 2022.,2023. i 2024. godinu, a shodno dinamici realizacije projekta.
- Zatvorski ljekari i kompletna zdravstvena zaštita trebali bi da budu pod ingerencijom Ministarstva zdravlja. Trebalo bi ubrzati aktivnosti na uvezivanju zdravstvene službe sa sistemom zdravstva i razviti sistem efektivne kontrole kvaliteta koju treba da sprovodi Ministarstvo zdravlja, kako bi se obezbijedila zdravstvena njega u zatvorima.
- Poboljšati kapacitete i finansijski položaj zdravstvenih radnika, kako ljekara tako i srednjemedicinskog kadra.
- Sprovesti obaveznu psihijatrijsku terapiju liječenjem za posebne kategorije u posebnoj zdravstvenoj ustanovi koja je u nadležnosti Ministarstva zdravlja.

Operativni cilj 3:	Izgradnja efektivnog i funkcionalnog sistema zdravstvene zaštite u UIKS-u, zasnovanog na praksi pružanja najbolje zaštite fizičkog i mentalnog zdravlja lica lišenih slobode		
Indikator učinka 3:	2023	2024	2026
Sistem zdravstvene zaštite u UIKS-u usklađen sa najvišim nacionalnim i međunarodnim standardima zaštite fizičkog i mentalnog zdravlja lica lišenih slobode	Dobijene preporuke za unapređenje zdravstvene zaštite od CPT-a, CAT-a i Zaštitnika ljudskih prava i sloboda predstavljaju polaznu osnovu za unpređenje zdravstvene zaštite koju uživaju lica lišena slobode u UIKS-u	Do kraja 2024. godine, kroz izgradnju Specijalne bolnice i rekonstrukciju Sektora za zdravstvenu zaštitu u Istražnom zatvoru ojačani prostorni kapaciteti za pružanje zdravstvene zaštite licima lišenim slobode	Zdravstvena zaštita u UIKS-u koju uživaju lica lišena slobode usklađena sa nacionalnim i međunarodnim standardima zdravstvene zaštite

⁵⁴ Informacija o kapitalnim infrastrukturnim projektima u sektoru pravde koji se ostvaruju uz instrument pretpriprustupne podrške, <https://www.gov.me/dokumenta/226de541-57b5-451c-8988-2e9a6f348cc6>

Radni angažman lica na izdržavanju kazne zatvora

Izlazak iz zatvora u zajednicu predstavlja veoma izazovnu pojavu za same bivše zatvorenike/ce. Velika većina zatvorenika/ca se prilikom povratka u društvo suočava sa izazovima prilagođavanja slobodi, iskušenjima i odgovornostima u životu u zajednici. Izazovi i problemi sa kojima se suočavaju bivši zatvorenici/ce postavljaju važna pitanja o tome šta se može učiniti da se pomogne zatvorenima/cama, njihovim porodicama i društvu u cjelini, sve u cilju omogućavanja njihove što lakše reintegracije u društvo. Osnovna pitanja koja se postavljaju jesu:

- Kako možemo povećati šanse za njihovu uspješnu reintegraciju u društvo?
- Kako možemo smanjiti i identifikovati prepreke koje mogu osujetiti taj cilj?
- Kako se politike i prakse reintegracije lica lišenih slobode mogu poboljšati kratkoročno, srednjoročno i dugoročno?

Takođe, CPT preporučuje da svi relevantni državni organi učine zajedničke napore da obezbijede programe i aktivnosti, uključujući rad i obrazovanje za sve zatvorenike/ce. Radni angažman zatvorenika/ca tokom izdržavanja zatvorske kazne ima koristi koje dosežu na više nivoa, uključujući nivo pojedinca, porodice, zajednice i društva. Prednosti na individualnom nivou uključuju rehabilitaciju—rad nudi zatvorenima/cama priliku da razviju nove uloge kao produktivni članovi društva. Produktivni radni angažman služi kao važan signal da se pojedinac kreće ka načinu života bez kriminala. Možda i najvažnije, zapošljavanje može povećati nivo vještina, širinu radnog iskustva i nivo zarade i finansijske nezavisnosti samih zatvorenika/ca, te ih po završetku kazne zatvora mogu učiniti konkurentnijim na tržištu rada.

U Izvještaju Zaštitnika za 2021. godinu⁵⁵ se jasno konstatuje da rad u zatvorskim jedinicama doprinosi socijalizaciji ličnosti zatvorenika/ca, a posebno utiče na očuvanje njihovog mentalnog zdravlja i na održavanje discipline u zatvorima. U suprotnom, nedovoljno radno angažovanje zatvorenika/ca prouzrokuje nasilje, sukobe, osjećaje lične bezvrijednosti i apatije, što za direktnu posljedicu ima negativan uticaj na mentalno zdravlje zatvorenika/ca.

Akt UN94 o minimalnim pravima osuđenika⁵⁶, značajnu pažnju posvećuje radu lica koja se nalaze na izvršenju kazni zatvora i ukazuje na nekoliko osnovnih principa rada, odnosno na pet načela:

- Prvo načelo definiše rad kao svrsishodnu djelatnost i ne smije biti ponižavajući.
- Drugo načelo, načelo obaveznosti, uvodi radnu terapiju kao pravo osuđenika/ca koje mu se ne može oduzeti.
- Treće načelo odnosi se na radnu terapiju, kao profesionalnu orijentaciju osuđenika/ca, što predstavlja značajan faktor stručnog osposobljavanja i razvijanja radnih navika u funkciji socijalne rehabilitacije.

⁵⁵ Godišnji izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda za 2021. godinu, https://www.ombudsman.co.me/docs/1652269181_final_izvjestaj_05052022.pdf

⁵⁶ Akt UN94 o minimalnim pravima osuđenika, <https://www.hrw.org/legacy/advocacy/prisons/un-smrs.htm>

- Četvrto načelo podrazumijeva stvaranje jednakih uslova rada osuđenika/ca s uslovima istih struka i privrednih uslova na slobodi i odnosi se na integritet osuđeničkog rada u privrednu aktivnost države, čime se osuđenički rad izjednačava s radom čovjeka na slobodi i u moralnom i u socijalnom smislu.
- Peto načelo odnosi se na princip nagrađivanja, odnosno stav da osuđeniku/ci za rad pripada pravična nagrada i naknada, čime se radu daje smisao rada čovjeka na slobodi.

Takođe, važno je istaći i obavezu Crne Gore koja proizilazi iz preporuke CPT-a⁵⁷ koja se odnosi na pojačavanje napora u cilju pružanja konstruktivnih i svrsishodnih aktivnosti svim osuđenim licima u zatvorenom odjeljenju ZDK-a, a posebno u dijelu koji se odnosi na pružanje više mogućnosti za rad.⁵⁸

U skladu sa mogućnostima, zatvor organizuje aktivnosti za zadovoljavanje fizičkih, duhovnih i kulturnih potreba zatvorenika/ca. Rekreativne aktivnosti zatvorenika/ca se, što je više moguće, organizuju van spavaonica.

Poslovi pritvorenih i osuđenih lica, vrste rada, uslovi rada, radno vrijeme, prekovremeni rad, odmor i zaštita na radu tokom izvršenja kazne detaljnije su propisani Pravilnikom o kućnom redu u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija (članovi 44-51). Prema ovom propisu, zatvorenici/ce mogu obavljati sljedeće poslove u zatvoru:

- zanatsku ili industrijsku proizvodnju, poljoprivrednu proizvodnju, pomoćno-tehničke poslove i uslužne djelatnosti, a za obavljanje ovih poslova postoje tri radna mjesta (pomoćni radnik, uslužni radnik i glavni radnik).

Raspoređivanje zatvorenika/ca na radna mjesta u zatvoru predlaže organizaciona jedinica za tretman, na osnovu potreba organizacione jedinice za rad zatvorenika/ca i procjene organizacione jedinice nadležne za poslove obezbjeđenja. Odluku o raspoređivanju pojedinačnog zatvorenika/ca na određeno radno mjesto donosi lice koje rukovodi zatvorom uz saglasnost gore navedenih organizacionih jedinica zatvora. Pod nadzorom službenika/ca obezbjeđenja, maloljetnici/ce koji izdržavaju kazne maloljetničkog zatvora ili vaspitnu mjeru upućivanja u ustanovu zavodskog tipa, kao i zatvorenice mogu da rade sa ostalim kategorijama zatvorenika, uz odobrenje lica koje rukovodi zatvorom. Ovo se smatra progresivnim i pohvalnim zakonskim rješenjem, koje je u skladu s načelom normalizacije.⁵⁹

Zatvorenici/ce svrstani u B klasifikacionu grupu mogu raditi na spoljnim radilištima u okviru zatvora (nakon što su se prijavili službeniku/ci obezbjeđenja) i van zatvora, uz nadzor službenika/ce obezbjeđenja, dok se

⁵⁷ Preporuke Evropskog Komiteta za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) iz 2017. godine

⁵⁸ Mogućnost rada i organizovanja slobodnog vremena pritvorenika/ce (lica u istražnom pritvoru) predviđena je članovima 37 i 38 Pravilnika o bližem načinu izvršavanja pritvora. Prema ovom propisu, pritvorenik/ca se može uključiti u rad u krugu zatvora na sopstveni zahtjev i u skladu sa njegovim psihičkim i fizičkim svojstvima, ukoliko takva aktivnost ne šteti vođenju krivičnog postupka i ako to odobri sudija za istragu ili predsjednik vijeća. Naknadu za takav rad određuje lice koje rukovodi zatvorom.

⁵⁹ Mendelina pravila - Pravilo 5. – U zatvorskom režimu treba nastojati da na najmanju mjeru budu svedene razlike između zatvorskog života i života na slobodi koje imaju tendenciju da smanjuju odgovornost zatvorenika/ca ili poštovanje njihovog dostojanstva kao ljudskih bića. / Preporuka Rec (2003) 23 Komiteta ministara državama članicama o postupanju zatvorske uprave sa zatvorenicima/cama koji su osuđeni na doživotnu ili dugotrajnu kaznu zatvora: Život u zatvoru treba urediti tako da bude što je moguće približniji stvarnim aspektima života u zajednici (princip normalizacije). Ova ideja o normalizaciji zatvorskog života ima za cilj da osigura ljudska prava zatvorenika/ca, promoviše njihovu reintegraciju i smanji štetu uzrokovanu pritvorom. U slučaju opasnih prestupnika/ca (koji su često na izdržavanju dugotrajnih kazni) ovo načelo se odnosi i na primjenu, koliko je to moguće, uobičajenih zatvorskih propisa na ovu kategoriju zatvorenika/ca.

zatvorenik/ca koji je razvrstan u C klasifikacionu grupu može radno angažovati van prostorija zatvorenog tipa, ali uvijek u okviru zatvora i isključivo pod nadzorom službenika/ce obezbjeđenja.

Za vrijeme rada zatvorenik/ca je dužan da se pridržava uputstava instruktora i zabranjeno mu je napuštanje radnog mjesta bez odobrenja službenika/ce obezbjeđenja ili instruktora. Instruktor je dužan da upozna zatvorenika/cu sa radnim zadacima, mjerama zaštite na radu, radnom normom koju mora postići i drugim pravima i obavezama. Instruktor daje pisanu ocjenu o zalaganju zatvorenika/ce na radu, postignutim rezultatima rada i odnosu prema sredstvima rada, koju jednom mjesečno dostavlja realizatoru tretmana.

Zatvorenik/ca ima pravo na dnevni odmor, nedjeljni odmor i godišnji odmor u trajanju od 20 radnih dana za punu kalendarsku godinu rada, koji se može koristiti u dva dijela. Za vrijeme godišnjeg odmora zatvorenik/ca ima pravo na naknadu u visini naknade za rad obračunate za mjesec koji prethodi godišnjem odmoru.

Zatvorenik/ca može slobodno raspolagati sa 70% svoje naknade, dok se 30% odvaja kao uštedevina koju zatvorenik/ca dobija prilikom otpuštanja (iz posebno opravdanih razloga može se odobriti zatvoreniku/ci da dio te uštedevine potroši tokom trajanja zatvorske kazne).

Po podacima UIKS-a⁶⁰, posljednjeg dana izvještajnog perioda, odnosno 31.12.2021. godine u Zatvoru za duge kazne nalazio se 431 zatvorenik/ca. U odnosu na radno angažovanje zatvorenika/ca u Zatvoru za duge kazne je:

- 211 ("A" paviljon 18 zatvorenika, "B" paviljon 34 zatvorenika, "D" paviljon 38 zatvorenika, "F" paviljon 15 zatvorenika, Poluotvoreno odjeljenje 93 zatvorenika, Odjeljenje za žene 11 zatvorenica, "C" paviljon 2 zatvorenika).

S obzirom na statistiku i podatke UIKS-a, koji pokazuju da je radno angažovano manje od polovine lica (48%) koja kaznu izvršavaju u Zatvoru za duge kazne, neophodno je dodatno uložiti napore i organizovati radno angažovanje zainteresovanih zatvorenika/ca koji bi što bolje ispunili dnevne aktivnosti u cilju njihove pune resocijalizacije i rehabilitacije.

Radno angažovanje pritvorenih lica u Istražnom zatvoru Podgorica i Zatvoru Bijelo Polje je ograničeno i omogućuje se u krugu zatvora u skladu sa njihovim psihičkim i fizičkim svojstvima, pod uslovom da to ne šteti vođenju krivičnog postupka i ako to odobri sudija za istragu ili predsjednik vijeća. Povremeno, u skladu sa psihičkim i fizičkim svojstvima pritvorenih lica, pritvorena lica angažuju se za obavljanje građevinskih radova i to ona lica za koja nadležna služba zatvora, sa aspekta bezbjednosti procijeni da mogu biti radno angažovana. Pritvorena lica najčešće se angažuju na poslovima održavanja higijene i poslovima podjele hrane.

U izvještajnom periodu u UIKS-u je na mjesečnom nivou bilo radno angažovano od 14 do 17 pritvorenika/ca (Istražni zatvor Podgorica u prosjeku 17 pritvorenika/ca, a Zatvor Bijelo Polje 14 pritvorenika).

Svakog mjeseca bilo je **radno angažovano u prosjeku 235 lica lišenih slobode**. Zatvorenici/ce su imali pravo na naknadu u iznosu od namjanje 30 odsto minimalne neto zarade, tako da je tokom godine po

⁶⁰ Izvještaj o radu i stanju u oblastima iz nadležnosti uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2021.godinu

osnovu nadoknada za rad isplaćeno ukupno 170.233,52 eura ili 14.186,12 eura u prosjeku na mjesečnom nivou.

Izveštajem Nacionalnog mehanizma za borbu protiv torture je ukazano da broj radno angažovanih zatvorenica od 47% u okviru Odjeljenja za žene nije na potrebnom nivou, te sagledavajući važnost ovog segmenta u procesu resocijalizacije zatvorenica, neophodno je uložiti napore da taj procenat bude veći.⁶¹

U tom pogledu, u narednom periodu sprovođenja javne politike potrebno je staviti akcenat na:

- Potpisivanje ugovora sa poslodavcima u cilju upućivanja zatvorenika/ca na rad van zatvora.
- Izrada sistematizacije radnih mjesta za zatvorenike/ce uz prateće koeficijente radnih mjesta.
- Razviti postojeće i osmisliti dodatne programe radnog angažovanja lica lišenih slobode, kao i dodatne aktivnosti tokom slobodnog vremena kako bi se kvalitet života osuđenih i pritvorenih lica popravio.
- Širenje radnih aktivnosti za zatvorenike/ce u okviru zatvorskog sistema, uključujući modernizaciju i nabavku potrebne opreme za otvaranje novih i rekonstrukciju starih radionica.
- Osmisliti i sprovoditi programe radnog angažmana namijenjene zatvorenicama u Odjeljenju za žene.
- Unaprjeđenje ekonomske direkcije i radne direkcije: formiranje radne direkcije koja će upravljati i započeti rad, nudeći radna mjesta u svakom zatvoru, kao i školu i stručno usavršavanje.
- Obezbijediti razvoj strateškog plana ("biznis plana") radi proširenja proizvodnje u UIKS-u.

Operativni cilj 4:	Razvoj funkcionalnog sistema radnog angažmana lica lišenih slobode, u cilju njihove uspješne reintegracije i rehabilitacije u društvene tokove		

Indikator učinka 4:	2023	2024	2026
Povećanje broja radno angažovanih lica lišenih slobode u cilju stvaranja uslova za njihovu bolju integraciju u društvo	230 radno angažovanih lica lišenih slobode	260 radno angažovanih lica lišenih slobode	270 radno angažovanih lica lišenih slobode

Jačanje institucionalnih kapaciteta UIKS-a

Strateški dokument stavlja poseban akcenat na razvoj sistema izvršenja krivičnih sankcija koji je zasnovan na efikasnim zatvorskim pravilima i operativnim politikama koje su jasne, dobro formulisane, pravedne i sveobuhvatne. Međutim, primarni uslov za kvalitetno funkcionisanje zatvorskog sistema jeste postojanje razvijenih institucionalnih i ljudskih resursa u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija. U tom pogledu,

⁶¹ Godišnji Izveštaj Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture za 2021. godinu, https://www.ombudsman.co.me/docs/1663928927_godi--nji%20izvje--taj%20o%20radu%20npm-a%20za%202021.%20godinu-1.pdf

poseban akcenat javne politike je stavljen na efikasno i odgovorno upravljanje ljudskim resursima, gdje zatvorski rukovodioci moraju obratiti pažnju na:

- Zapošljavanje novih kadrova,
- Precizno definisanje i opis njihovih poslova,
- Obuku i razvoj osoblja,
- Obuku za specijalizovane zatvorske poslove,
- Profesionalni razvoj, zadržavanje, unapređenje postojećih i novih kadrova,

Službenički kadar UIKS-a čini ukupan broj lica zaposlenih u administrativnim jedinicama i zatvorskim službama. Zaposlena lica imaju individualnu i organizacionu dimenziju. S jedne strane, zatvor (ili zatvorska služba) se sastoji od pojedinačnih zaposlenih. S druge strane, osoblje zatvora (ili zatvorske službe) definisano je organizacionom strukturom. Kvaliteti osoblja spadaju u dvije osnovne kategorije, kapacitet i integritet. Kapacitet se odnosi na kvalitete koji omogućavaju osoblju da ispuni tehničke zadatke iz mandata institucije. Integritet se odnosi na kvalitete koji mu omogućavaju da ispuni svoj mandat u skladu sa osnovnim ljudskim pravima, profesionalnim standardima i standardima vladavine prava. Pored navedenog, aspekti upravljanja finansijskim resursima predstavljaju krucijalno pitanje bez kojeg nije moguće izgraditi potrebne resurse za kvalitetno upravljanje zatvorskim sistemom. Imajući u vidu specifičnost i težinu posla koji obavljaju, kvalitet rada, u velikoj mjeri zavisi od međuljudskih odnosa zaposlenih, kao i odnosa nadređenih prema zaposlenima. Shodno standardima CPT-a⁶² temelj humanog zatvorskog sistema uvijek će biti primjereno odabrani i obučeni zaposleni, koji znaju zauzeti odgovarajući stav u odnosu prema licima lišenim slobode i svoj posao smatraju više pozivom nego radnom obavezom.

Godišnjim izvještajem o radu i stanju u oblastima iz nadležnosti Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2021. godinu⁶³, istaknuto je da poslove iz djelokruga rada UIKS-a na početku 2021. godine obavlja ukupno 527 izvršilaca i to: 508 na neodređeno vrijeme i 19 izvršilaca na određeno u svojstvu pripravnika/ce na period od 12 mjeseci, a po osnovu ugovora o djelu angažovano je 79 izvršilaca. Struktura zaposlenih je primarno podijeljena na lica zaposlena van zatvorskih jedinica i lica zaposlena u zatvorskim jedinicama, i to:

a)	Broj zaposlenih van zatvorskih jedinica			9
b)	Broj zaposlenih u zatvorskim jedinicama			499
	Od kojih	b.1)	Upravnici zatvorskih jedinica	8
		b.2)	i Zatvorski stražari	277
			ii Druga lica	97
		b.3)	Lica zaposlena u medicinskim jedinicama	19
		b.4)	Lica zadužena za procjenu bezbjednosti i psiholozi	3
		b.5)	Lica zadužena za obrazovne aktivnosti (socijalni radnici, učitelji, itd:)	24

⁶² Standardi Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT)

⁶³ Godišnji izvještaj o radu i stanju u oblastima iz nadležnosti Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2021. godinu

b.6)	Lica zadužena za radionice i stručno obrazovanje	35
b.7)	Druga lica zaposlena u kaznoj instituciji	36

Tabela br. 15: Broj zaposlenih lica u UIKS-u

U okviru UIKS-a funkcionišu sljedeće zatvorske jedinice u kojima su zaposlena navedena lica:

- Zatvor za duge kazne Podgorica,
- Zatvor za kratke kazne Podgorica,
- Istražni zatvor Podgorica
- Zatvor u Bijelom Polju.

Kada govorimo o načinu regulisanja institucionalnih i ljudskih resursa u UIKS-u, u prethodnom periodu donesen je novi Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, radi upodobljavanja posebnih zvanja propisanih Uredbom o uslovima za sticanje zvanja i nivoima zvanja službenika/ca Uprave za izvršenje krivičnih sankcija⁶⁴. Broj sistematizovanih izvršilaca shodno novom Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji UIKS-a iznosi 661. Uzimajući u obzir da je trenutno zaposleno 527 izvršilaca, jasna je potreba za povećanjem broja zaposlenih lica u skladu sa navedenim dokumentom.

U cilju unapređenja kadrovskih kapaciteta tokom 2021. godine 16 pripravnika/ca je, nakon obavljenog pripravnčkog staža, zasnovalo radni odnos na neodređeno vrijeme, bez javnog oglašavanja a u skladu sa članom 179 Zakona o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti⁶⁵, od čega 14 na poslovima obezbjeđenja, 1 na poslovima medicinskog tehničara i 1 izvršilac sa VSS-pravnim fakultetom u Odsjeku za tretman u Zatvoru za duge kazne-Grupa za realizaciju programa tretmana. Pored navedenog, Godišnjim izvještajem UIKS-a je ukazano da je Sektor za stručno osposobljavanje i usavršavanje službenika/ca UIKS-a povećao broj aktivnosti iz svoje nadležnosti, odnosno da je Uprava za izvršenje krivičnih sankcija napravila značajan napredak u obučenosti i osposobljenosti zaposlenih u svim organizacionim jedinicama i službama. U tom pogledu, važno je istaći da je u 2021. godini, ukupno održano 78 obuka za 529 službenika/ca UIKS-a.

Potrebno je istaći da će izgradnja novog zatvora (koji će omogućiti smještaj zatvorenika/ca osuđenih na duge zatvorske kazne van Zatvora za duge kazne u Podgorici) dovesti do potrebe angažovanja novog kadra u oblasti tretmana zatvorenika/ca kao formiranje odjeljenja za tretman u zatvorskoj bolnici, što zajedno sa već utvrđenom potrebom za ujednačavanjem rada svih zaposlenih u odsjecima za tretman i utvrđivanjem jedinstvenog programa tretmana i reintegracije (koji će obuhvatiti sve vrijeme boravka u zatvoru iako ima više izrečenih kazni u različitom trajanju) povećaće potrebu za (drugačijom) organizacijom rada ovog sektora u odnosu na druge sektore tj. iziskuje prepoznavanje sektora za tretman kao posebne cjeline. Imajući u vidu da JU Viša stručna škola „Policajska akademija“ u Danilovgradu ima licenciran Obrazovni program za zanimanje zatvorski policajac/ka, a kod činjenice da je u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija u dužem periodu prisutan i u značajnoj mjeri izražen nedostatak kadra stručno osposobljenog za obavljanje veoma specifičnih poslova, to je započet postupak koji ima za cilj da se

⁶⁴ Uredba o uslovima za sticanje zvanja i nivoima zvanja službenika Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, ("Sl.list CG", br.11/20 od 06.03.2020.godine), <https://www.gov.me/dokumenta/f61bd576-d3e0-4649-b62f-2d8505572395>

⁶⁵ Član 179 Zakona o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, <https://www.gov.me/dokumenta/e9962c9c-2236-4a11-b98e-2772d4fcaef6>

omogućiti raspisivanje javnog poziva za upis polaznika/ca po ovom obrazovnom programu. Očekuje se da će prvi polaznici/ce započeti obrazovanje u školskoj 2023-2024. godini. Na ovaj način ćemo, sa jedne strane zapošljavanjem kadra stručno osposobljenog za obavljanje veoma specifičnih poslova ojačati kadrovske kapacitete Uprave za izvršenje krivičnih sankcija i povećati nivo bezbjednosti u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, a sa druge strane stvoriti bolje uslove za poštovanje ljudskih prava lica lišenih slobode.

U pogledu daljeg jačanja institucionalnih i ljudskih kapaciteta Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, poseban značaj će biti pružen:

- Daljem ispunjavanju preporuka Evropskog Komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT)⁶⁶, u dijelu koji se odnosi na dalju implementaciju strategije za borbu protiv nasilja među zatvorenicima/cama, što bi trebalo da uključi ulaganje u zapošljavanje dodatnog osoblja, obuku osoblja za upotrebu dinamičke sigurnosti i deeskalacionih tehnika, kao i sprovođenje svih drugih mjera potrebnih za rješavanje i iskorjenjivanje nasilja među zatvorenicima/cama.
- Pored navedenog akcenat je i na preporuci CPT-a koja se odnosi na povećanje broja zatvorskog osoblja zaposlenog u ZDK-u i Istražnom zatvoru i preispitivanje njihovog trenutnog raspoređivanja.
- Takođe, potrebno je ustanoviti plan razvoja ljudskih resursa kroz usvajanje politike kontinuiranog zapošljavanja pripravnika/ca, kao i nastaviti sa daljim obučavanjem postojećeg kadra i poboljšanjem uslova rada zaposlenih u svim službama u UIKS-u.
- Nastaviti sa obukama za službenike/ce UIKS-a koji rade prije svega u službi obezbjeđenja i obavljaju visoko odgovorne i rizične poslove. Poseban akcenat ovih programa treba da bude na zabrani diskriminacije i torture, prevenciji konflikta, komunikacionim vještinama, tretmanu maloljetnika/ca lišenih slobode i na sprovođenju važećih zakonskih propisa.

Operativni cilj 5: Jačanje institucionalnih i ljudskih kapaciteta Uprave za izvršenje krivičnih sankcija po konceptu dinamičke bezbjednosti

Indikator učinka 1:	2023	2024	2026
Broj ljudskih resursa u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija	Trenutni broj zaposlenih u UIKS-u: 490	Povećanje broja zaposlenih u UIKS-u na 520	Povećanje broja zaposlenih u UIKS-u na 535

Resocijalizacija pritvorenih lica i osuđenika

Resocijalizacija osuđenih podrazumijeva reintegraciju osuđenih lica u društveni život zajednice. Samim tim, resocijalizacija pretpostavlja redukciju faktora rizika od recidivizma kod počinioaca na način koji podrazumijeva da se ne vraća vršenju krivičnih djela i poštuje pravila ljudskog suživota u zajednici.

⁶⁶ Preporuke Evropskog Komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT)

Na resocijalizaciji osuđenih lica se mora raditi, i u slučaju zatvorske i vanzatvorske kazne, dok sam proces resocijalizacije može da se odvija i tokom i nakon izdržavanja kazne. Shodno tome, proces izdržavanja kazne u kazneno-popravnim sistemima je od velikog značaja za resocijalizaciju osuđenih lica, pri čemu rad nadležnih organa treba da bude usmjeren i na pomoć osuđenom licu u prilagođavanju društvenom životu nakon izlaska iz zatvora. Dužnost države je da osuđenom licu obezbijedi sve uslove za njegov povratak u društvo bez štetnih posledica, kao odgovornog građanina koji će svoj život nastaviti bez ponovnog vršenja krivičnih djela.

Pored oblasti radnog angažmana, zdravstvene zaštite osuđenih lica i uslovnog otpusta koje su adresirane u posebnim poglavljima strategije, poseban akcenat je na ostalim oblicima resocijalizacije koje je potrebno dodatno unaprijediti.

U tom pogledu, važno je istaći član 29 Zakona o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, kojim je jasno propisano da u cilju razvijanja individualnog osjećaja odgovornosti kod zatvorenika/ca i podsticanja samoinicijative za reintegraciju u društvo, utvrđuje se program tretmana i reintegracije zatvorenika/ca, pri čemu jedan program mora da sadrži:

- razvrstavanje u klasifikacionu grupu
- razvrstavanje u kolektiv,
- radno angažovanje,
- stručne obuke i obrazovanje,
- učešće u kulturnim i sportskim aktivnostima,
- posebne mjere predostrožnosti,
- pogodnosti tokom izdržavanja kazne zatvora ili kazne dugotrajnog zatvora,
- porodične veze i kontakte sa spoljnim svijetom,
- uslove koji se odnose na ostvarivanje mogućnosti na uslovni otpust.

Razvrstavanje u klasifikacionu grupu vrši se u skladu sa Zakonom o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti i Pravilnikom o kućnom redu u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija. Prethodna strategija predviđela je izmjene Pravilnika u pogledu klasifikacije zatvorenika/ca u sledećim kategorijama A = visok nivo rizika-zatvor visoke bezbjednosti, B = srednji rizik-zatvoreno odjeljenje, C - nizak rizik-poluotvoreno odjeljenje, D - bez rizika-otvoreno odjeljenje. Aktivnosti izmjene Pravilnika su sprovedene, ali se javila potreba za razvijanjem sistema praćenja i realizacije individualnog programa tretmana u cilju regulisanja jasnih kriterijuma za napredovanje u izvršenju programa tretmana zatvorenika/ca koji su na izdržavanju kazne zatvora. Ovo je posebno značajno iz razloga motivacije zatvorenika/ca koji npr. godinama mogu biti u statusu B klasifikacione grupe.

Razvrstavanje u kolektiv podrazumjeva smještaj zatvorenika/ca koji se ostvaruje u skladu sa Zakonom o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti. Prethodna strategija je prepoznala problem smještaja zatvorenika/ca i predviđela da je neophodno razviti način smještanja zatvorenika/ca u prevaspitne kolektive tako da se onemogućava stvaranje neformalnih zatvoreničkih grupa. Bezbjednosna situacija u ustanovi dodatno usložnjava ovaj problem, te ga prepoznajemo kao i dalje aktuelan. Naredne aktivnosti trebale bi da predvide stvaranje paviljona u kojima će biti smještene određene kategorije zatvorenika/ca zarad njihovog boljeg funkcionisanja i ostvarivanja svrhe zatvorske kazne (zone bez droge, zatvorenici/ce koji se prvi put nalaze u ustanovi, zatvorenici/ce osudjeni na duge zatvorske kazne i sl.).

Proces resocijalizacije je zapravo nemoguć bez opšteg i stručnog obrazovanja lica lišenog slobode, jer je obrazovanje dio programa resocijalizacije i ima strogo vaspitni karakter. Shodno tome, obrazovanje je od suštinskog značaja za osuđena lica da bi imali povjerenja u svoju sposobnost da nastave obrazovanje/profesiju nakon puštanja na slobodu, što će im pomoći da pronadju zaposlenje i obezbijede finansijska sredstva za život. Osuđeno lice će steći znanja i vještine ako se u toku izdržavanja kazne bavi obrazovnim i radnim aktivnostima.

Stručno osposobljavanje i obrazovanje regulisani su članovima 65 i 66 Zakona o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti. Zatvoreniku/ci se tokom izvršenja zatvorske kazne može omogućiti sticanje srednjeg opšteg obrazovanja, stručnog obrazovanja i visokog obrazovanja, kao i druge stručne kvalifikacije. Za one zatvorenike/ce koji nemaju završenu osnovnu školu može se omogućiti osnovno obrazovanje, dok se za nepismene zatvorenike/ce organizuju kursevi za opismenjavanje. Zatvorenici/ce ne plaćaju troškove za sticanje osnovnog obrazovanja i prve kvalifikacije, kao i za obrazovne programe koji se finansiraju iz javnih prihoda (za programe obuhvaćene godišnjim planom obrazovanja odraslih). Zatvoreniku/ci se može dozvoliti izlazak van prostorija UIKS-a radi sticanja obrazovanja, o trošku zatvorenika/ca. U uvjerenju o kvalifikaciji stečenoj po završetku stručne obuke ili obrazovanja ne navodi se da je kvalifikacija stečena za vrijeme izdržavanja kazne. Radi sprovođenja stručnih obuka, organizovanja obrazovanja i sticanja određenih vještina, znanja i kvalifikacija, UIKS saraduje s relevantnim ustanovama i organizacijama. Kako "organizacije" nijesu precizirane, ovo stvara mogućnost ne samo za obrazovne institucije i agencije, već i za civilno društvo (NVO) da saraduju sa UIKS-om u kreiranju i pružanju programa stručnog osposobljavanja i obrazovanja (sa ili bez uvjerenja).

Imajući u vidu da su izlasci iz zatvora u 2020. i 2021. godini svedeni na minimum (kako bi se spriječilo unošenje i širenje virusa Covid 19 u UIKS-u), nijesu zaključeni ugovori sa privrednim društvima, kako je planirano prethodnom Strategijom i Akcionim planom. Tri instruktora Sektora za rad završili su andragošku obuku i dobili sertifikat da izvode praktičnu obuku za zatvorenike/ce, za zanimanja bravar, kuvar i stolar. Pored toga vršene su obuke za zanimanje radnik u plastičkoj proizvodnji, rukovanje građevinskim mašinama, frizer, krojač, varioc i sl. Karakteristično je da se sve obuke organizuju u saradnji sa nevladinim sektorom, jer se Uprava još unije licencirala kao ustanova za obrazovanje odraslih.

UIKS je kroz projekat Savjeta Evrope u prethodnom periodu standardizovao ili razvio čitavi niz programa namijenjenih specifičnim kategorijama zatvorenika/ca, pa tako postoje programi grupnog rada za počiniocce krivičnih djela sa elementima nasilja, počiniocce krivičnih djela nasilje u porodici, zatvorenike/ce sa izrečenom mjerom bezbjednosti obaveznog liječenja alkoholičara, zatvorenike/ce sa izrečenom mjerom bezbjednosti obaveznog liječenja narkomana, zatvorenike/ce osuđene na duge zatvorske kazne, za počiniocce seksualnih delikata, grupni program rada sa maloljetnicima/cama, trening socijalnih vještina, predotpusni program.

Programi se sprovode u zavisnosti od broja zatvorenika/ca koji treba da učestvuju u grupi i raspoloživog broja službenika/ca. U izvještajnom periodu grupe zatvorenika/ca koje učestvuju u programu imaju po 5 polaznika/ca a sve u cilju sprječavanja širenja pandemije. Izbor zatvorenika/ca koji su uključeni u program vrši se na osnovu procijenjenih faktora rizika od recidivizma koji su dijagnostikovani na visokom nivou što je u konačnom za posledicu imalo izvršenje konkretnog krivičnog djela. Cilj programa je unapređenje stilova ponašanja, komunikacije, podizanje samopouzdanja, kao i preuzimanje odgovornosti za vlastito ponašanje. Broj službenika/ca koji su obučeni za grupni rad sa zatvorenici/cama nije dovoljan, pa je u

narednom periodu potrebno dodatno obučiti službenike/ce kako bi učešće u ovim programima bilo dostupno što većem broju zatvorenika/ca.

U Istraživanju NVO Juventas je konstatovano da se u sklopu UIKS-a nalaze i posebno opremljene prostorije i poligoni namijenjeni za sportske i rekreativne aktivnosti. Slobodno vrijeme se može upotrijebiti i nekim kulturno-umjetničkim aktivnostima koje podrazumijevaju korišćenje zatvorske biblioteke, čitanje literature, prisustvo i učestvovanje u pozorišnim, filmskim, muzičkim i drugim priredbama. NVO Identitet je sproveda istraživanje u cilju što boljeg organizovanja edukativnih, umjetničkih i psiholoških radionica. Ovaj projekat je omogućio afirmaciju umjetničkih sklonosti zatvorenika/ca, a najistaknutija je bila likovna sekcija u kojoj je nastalo oko 40 radova koji su izloženi na izložbi u ZDK-u Podgorica. U okviru ove sekcije, zatvorenici/ce su oslikali zidove u Sali za posjete. Nevladin sektor je organizovao i izučavanje dekupaž tehnika i izložbe radova zatvorenika/ca.

Međutim, važno je istaći da se prilikom primjene ovog oblika resocijalizacije osuđenih lica, javljaju različiti problemi koje je potrebno adresirati u narednom periodu sprovođenja javne politike. Primarno se radi o sledećim problemima:

- mala uključenost korisnika,
- nedostatak motivacije,
- nedostatak informacija o programima među korisnicima,
- kratkoročna priroda kurseva,
- novčana sredstva – troškovi školovanja

Obrazovni i radni programi koji se nude zatvorenici/cama ne bi trebalo da uključuju samo ono što se tradicionalno smatra prikladnim za žene ili muškarce. Kako bi se izbegli rodni stereotipi i kako bi se zatvorenici/cama pomoglo da vode samostalan život, zatvori treba da obezbijede širok spektar programa prilagođenih individualnim interesima zatvorenika/ca i zahtjevima tržišta rada, uvođenjem rodno prilagođenih kurseva stručne obuke i za žene i za muškarce (npr. poznavanje rada na računaru, administrativne vještine, knjigovodstvo/računovodstvo, web dizajn, dizajn enterijera, slikanje i uređenje prostora, elektrotehnologija, kuvanje/ugostiteljstvo, vrtlarstvo, frizerske usluge, krojenje, briga o starima, briga o djeci/odgoj djece, upravljanje prihodima porodice itd.);

U saradnji s relevantnim zainteresovanim stranama (ministarstva nadležna za rad i obrazovanje, biro za zapošljavanje, privredna komora) potrebno je utvrditi koja se zanimanja smatraju deficitarnim na tržištu rada i organizovati obrazovanje/obuku zatvorenika/ca posebno za ove poslove.

U Godišnjem izvještaju UIKS-a je istaknuto da u prethodnom periodu u UIKS-u nije bilo zatvorenika/ca koji su radikalizovani i za koje je bilo potrebno pripremiti individualni plan programa tretmana u odnosu na taj rizik, zbog čega prethodno izrađeni nacrt instrumenta za procjenu rizika zbog nedostatka zatvorenika/ca nije bilo moguće pilotirati. Po dogovoru sa ekspertima Savjeta Evrope izvršena je revizija upitnika u okviru projekta HF2 "Dalje unaprjeđenje zaštite pritvorenih i zatvorenih lica u Crnoj Gori"-Jačanje zatvorskih kapaciteta u suočavanju sa radikalizacijom u zatvorima na Zapadnom Balkanu. Revizija je podrazumjevala izradu dva zasebna instrumenta:

1. Screening tool-a koji podrazumjeva ček liste spolja vidljivih simptoma radikalizacije i namjenjen je službenicima/cama svih sektora

2. Drugi instrument je namjenjen stručnim službama koje rade procjenu rizika. Dvije grupe od po 20 službenika/ca su obučene za primjenu ovih instrumenata. Kroz nova strateška dokumenta potrebno je predvidjeti praćenje aktivnosti na međunarodnom planu u pogledu suzbijanja nasilnog ekstremizma i radikalizacija u pogledu suzbijanja terorizma i u skladu sa tim preduzimati mjere u odnosu na tretman.

U skladu sa Zakonom o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku ⁶⁷, za maloljetnike/ce kojima je izrečena vaspitna mjera upućivanje u vaspitnu ustanovu zavodskog tipa svaka tri mjeseca dostavlja se izvještaj Centru za socijalnu rad kao i sudu koji je izrekao mjeru. Izvještaj obuhvata informacije o tretmanu resocijalizacije maloljetnika/ca, odnosno njegovom napretku i eventualni predlog za obustavu mjere ili zamjenu te mjere nekom drugom mjerom. Predstavnici stručne službe suda, odnosno sudija koji je izrekao mjeru obilaze maloljetnika/cu u Odeljenju za maloljetnike/ce, obavljaju razgovor sa njim kao i sa realizatorom tretmana fokusirajući se, ne samo na program resocijalizacije, već i na uslove boravka. Na taj način se ostvaruje saradnja između suda koji je izrekao vaspitni mjeru i Uprave za izvršenje krivičnih sankcija gdje maloljetnik/ca mjeru izvršava. Ukoliko je maloljetniku/ci osim vaspitne mjere upućivanje u vaspitnu ustanovu zavodskog tipa izrečena u međuvremenu još jedna mjera npr. učešće u posebnim programima tretmana (koja se takodje izvršava u UIKS-u) osim redovnih izvještaja, o tome se sačinjava posebni izvještaj sa detaljnim osvrtom na učešće u raznim psihološkim i kreativnim radionicama.

Shodno Pravilniku o bližem načinu izvršavanja pritvora⁶⁸ pritvorenicima/cama je svakodnevno obezbijeđen boravak na otvorenom prostoru u dijelu zatvora namijenjenom za šetnju. Takođe, shodno istom pravilniku pritvorenim licima omogućen je pristup vježbaonicama (teretani) i sobnim biciklima u prostorijama u kojima borave.

Osnovi resocijalizacije osuđenih lica se ogledaju u potrebi održavanja kontakata lica sa spoljnim svijetom, što podrazumijeva pravo na posjete, telefonske razgovore i prepisku, susrete sa rodbinom i bliskim osobama.

Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti takođe predviđa mogućnosti za primjenu progresivnih zatvorskih šema (član 7, član 30 i već pomenuti član 29), uključujući premještanje na manje stroge režime kao dio priprema za otpuštanje i proces otpuštanja iz zatvora (član 95). Zajedno sa šemama pogodnosti (članovi 31 i 32), ovo je važan motivacioni faktor za aktivno učešće zatvorenika/ca u različitim aktivnostima, uključujući radnu terapiju. Ove zatvorske šeme potrebno je razraditi i donijeti procedure koje će definisati njihovu primjenu.

Pored navedenog, važno je ukazati na studiju koju je izradio NVO Juventas „Sistem alternativnih sankcija i probacije u Crnoj Gori-pravni okvir i proces tranzicije od izdržavanja kazne do reintegracije u društvo“ ⁶⁹ iz 2022. godine, u kojoj se ističe da resocijalizacija predstavlja tretman koji se odnosi na postupanje sa izvršiocima krivičnih djela kako u krivičnom postupku, tako i u procesu izvršenja krivičnih sankcija i kasnije

⁶⁷ Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, ("Sl. list Crne Gore", br. 064/11 od 29.12.2011, 001/18 od 04.01.2018), <https://www.gov.me/dokumenta/8b07f958-656c-4c8a-8029-7d994d77b4a1>

⁶⁸ Pravilnik o bližem načinu izvršavanja pritvora, <https://www.gov.me/dokumenta/5d3dccb-d-bff8-4340-a308-d535bd87708e>

⁶⁹ NVO Juventas „Sistem alternativnih sankcija i probacije u Crnoj Gori-pravni okvir i proces tranzicije od izdržavanja kazne do reintegracije u društvo“ 2022

u postpenalnom periodu. Pod tretmanom u užem smislu podrazumijeva se preduzimanje svih postupaka prema osuđenima/cama koji proizilaze iz režima života i rada u kaznenoj ustanovi.

U tom pogledu, faze resocijalizacije su podeljene (klasifikovane) na:

1. Pred-penalni stadijum resocijalizacije;
2. Resocijalizacija u zatvorskim jedinicama;
3. Resocijalizacija nakon puštanja iz kazneno-popravnih ustanova (post-penalna resocijalizacija).

Kada je u pitanju završna faza resocijalizacije u zatvorima bitno je istaći da su, u saradnji sa NVO Juventas i ekspertima koje je Uprava angažovala, izrađene smjernice za rad sa zatvorenima/cama u predotpusnoj fazi. Ranije je navedeno da je izrađen predotpusni program, a kroz projekat Matra je izrađen i Nacrt priručnika za izradu izvještaja za uslovni otpust.

Strateškim dokumentom se primarni značaj stavlja na poslednja dva oblika resocijalizacije, odnosno proces resocijalizacije u mjestima pritvora i post-penalna resocijalizacija.

Kada govorimo o post-penalnoj resocijalizaciji, kroz studiju NVO Juventas je ukazano na jasnu potrebu za razvojem efikasnih programa resocijalizacije, u saradnji sa svim institucijama i nevladinim organizacijama, jer je procenat povratnika/ca u kaznene institucije i dalje vrlo visok. Osuđena lica se nakon izlaska iz zatvora osjećaju zbunjeno, uplašeno, bespomoćno. Ovakva osjećanja, kao i suočavanje sa problemom koji imaju, upravo su jedan od razloga pojave recidivizma među ovom populacijom i ponovnog vraćanja u kaznenu instituciju. U studiji je posebno istaknuto da su kao posebno važni činioci pri samom početku procesa uspješne reintegracije zatvorenika/ca u društvo, prepoznati centri za socijalni rad (CSR) i Zavod za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG).

Centri za socijalni rad imaju važnu ulogu po pitanju statusa osoba koje su na izdržavanju kazne zatvora ili su završile sa izdržavanjem kazne (bivši zatvorenici/ce). Njihova uloga ogleda se u obezbjeđivanju/regulisanju prava i obaveza iz oblasti socijalne i dječije zaštite. Prije svega u reaktivaciji prava, ukidanju dosadašnjih prava (usluga i materijalnih davanja) iz ove oblasti, kao i u pružanju postpenalne podrške iz domena svoje nadležnosti.

Centri za socijalni rad u Crnoj Gori socijalne usluge pružaju shodno Zakonu o socijalnoj i dječijoj zaštiti ⁷⁰. Prema ovom zakonu zatvorenici/ce i bivši zatvorenici/ce nijesu prepoznati kao posebna kategorija, čime se jasno prepoznaje potreba za izmjenom navedenog zakona kroz njihovo jasno prepoznavanje u samom zakonu kao posebne socijalno ugrožene kategorije stanovništva.

Prema članu 22 Zakona o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti ⁷¹, na zahtjev UIKS-a centri za socijalni rad izrađuju nalaz i mišljenje o socio-ekonomskoj situaciji porodice osuđenog/e. Takođe, nedostaci se tiču i česte neblagovremenosti u dostavljanju pomenutog nalaza i mišljenja, nakon što od UIKS-a dobiju zahtjev za dostavljanje. Takođe, identifikovan je i problem koji se odnosi na situaciju da osuđeni/a, zbog izdržavanja propisane kazne zatvora, prestaje da bude korisnik određenog materijalnog davanja. U ovom dijelu, važno je unaprijediti saradnju stručnih radnika CSR i stručnih radnika UIKS-a, te u odnosu na ovu oblast jasno i blagovremeno o svim promjenama obavještavati zatvorenika/cu

⁷⁰ Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti, <https://www.gov.me/dokumenta/e10de0d2-f825-4ada-b470-c3d9d32267f3>

⁷¹ Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, <https://www.gov.me/dokumenta/e9962c9c-2236-4a11-b98e-2772d4fcaef6>

o čijim se pravima radi. U periodu koji prethodi otpuštanju, tj. u toku pripreme za izlazak, važno je da stručna služba UIKS-a, bez izuzetka, ispita potrebu zatvorenika/ca za pomoći nakon otpuštanja, te da u skladu sa zakonom, uz njegov pristanak obavijesti o tome nadležni centar za socijalni rad. Najčešće usluge koje CSR pruža bivšim osuđenima/cama jesu jednokratna novčana pomoć i reaktivacija ranije ostvarenih prava iz oblasti socijalne i dječije zaštite, što često ne predstavlja dovoljne mjere za kvalitetnu postpenalnu podršku.

Kada je u pitanju Zavod za zapošljavanje, ova institucija ne posjeduje programe zapošljavanja i/ili podrške u zapošljavanju namijenjene osuđenim licima. Takođe, studija ⁷² NVO Juventas je ukazala da Zavod do sada nije sprovodio programe koji su direktno namijenjeni zatvorenima/cama, niti je sprovodio programe obuke u zatvorskoj ustanovi. Takođe, podrška u zapošljavanju osuđenim licima pruža se jedino ukoliko spadaju u neku od teže zapošljivih kategorija prepoznatih zakonom, dok i dalje ne postoji nijedan vid strukturisane podrške u zapošljavanju, što bi u krajnjem doprinijelo smanjenju stope povratništva. Posebno je važno istaći da nijesu u dovoljnoj mjeri razvijeni i razrađeni planovi pripreme za izlazak na slobodu osuđenih lica, niti dovoljno povezivanje sa institucijama sistema nakon izlaska (posebno sa centrom za socijalni rad i zavodom za zapošljavanje), te obezbjeđivanje kvalitetnijeg prelaska iz potpuno zatvorenog sistema u društvenu zajednicu.

Uzevši u obzir navedene probleme i cijeneći preporuke iz navedene studije, strateškim dokumentom su definisani sljedeći pravci djelovanja u ovoj oblasti:⁷³

- Uspostavljanje jedinstvene elektronske baze podataka u sistemu izvršenja krivičnih sankcija sa subjektima značajnim za resocijalizaciju i reintegraciju osuđenih osoba – kojoj će pristup imati institucije važne za planiranje postupaka i aktivnosti usmjerenih na zatvorenike/ce i bivše zatvorenike/ce. Unaprjeđenje saradnje između UIKS-a i CSR – potrebno je unaprijediti saradnju kroz jasno i pravovremeno sprovođenje postupaka i procedura za obavještanje među pomenutim institucijama.

Obaveze UIKS-a:

- Da obavještava CSR o danu otpuštanja zatvorenika/ca, najmanje sedam dana prije otpuštanja iz zatvora, te slanje otpusnog lista najmanje jedan dan prije otpuštanja.

Obaveze nadležnog CSR:

- Da upućuje nalaz i mišljenje o socio-ekonomskoj situaciji porodice osuđenog/e u roku od sedam dana nakon prijema zahtjeva UIKS-a;
- Da nakon prijema otpusnog lista zatvorenika/ce, bez odlaganja preduzme sve aktivnosti iz svoje nadležnosti u odnosu na obezbjeđivanje postpenalnog prihvata, kada god postoji potreba.
- Ostvarivanje saradnje između UIKS-a i ZZZCG – uspostaviti konkretnu saradnju i povećati njen obim kroz potpisivanje memoranduma o saradnji.
- UIKS da obavezno obavještava i uključuje ZZZCG u sačinjavanje plana pripreme za izlazak za svakog osuđenika/cu kada postoji potreba za tim.

⁷² NVO Juventas „Sistem alternativnih sankcija i probacije u Crnoj Gori-pravni okvir i proces tranzicije od izdržavanja kazne do reintegracije u društvo“ 2022

⁷³ NVO Juventas „Sistem alternativnih sankcija i probacije u Crnoj Gori-pravni okvir i proces tranzicije od izdržavanja kazne do reintegracije u društvo“ 2022, str 70-78

- ZZZCG da bude aktivan u odnosu na stvaranje mogućnosti i organizovanje aktivnosti/obuka u okviru zatvorske ustanove, te kroz jačanje programa zapošljavanja, prekvalifikacije, dokvalifikacije za populaciju bivših osuđenika/ca.
- Ostvarivanje saradnje između Ministarstva pravde i ZZZCG – uspostaviti konkretnu saradnju kroz kreiranje posebnih programa zapošljavanja bivših osuđenika/ca u cilju uspješnije reintegracije i smanjenja stope povratništva
- Kroz ostvarivanje saradnje između Uprave za izvršenje krivičnih sankcija i institucija iz oblasti kulture – potrebno je:
 - Ojačati infrastrukturne kapacitete UIKS-a za realizaciju kulturnih događaja, sadržaja;
 - Uspostaviti konkretnu saradnju sa institucijama, organizacijama iz oblasti kulture kroz potpisivanje memoranduma o saradnji.
 - Raditi na kreiranju raznovrsnijih kulturnih sadržaja u UIKS-u, te omogućiti značajniji kulturni izraz i aktivizam samih zatvorenika/ca.

Operativni cilj 6:	Razvoj sistema resocijalizacije lica lišenih slobode namijenjenog njihovoj potpunoj reintegraciji u društvo i smanjenju slučajeva recidivizma		
Indikator učinka 1:	2023	2024	2026
Smanjen broj povratnika/ca u izvršenju kazne zatvora (recidivizam)	60,6% povratnika/ca u izvršenju kazne zatova	58% povratnika/ca u izvršenju kazne zatova	56% povratnika/ca u izvršenju kazne zatova

Jačanje institucionalnih kapaciteta Direkcije za uslovnu slobodu

Direkcija za uslovnu slobodu djeluje u okviru Direktorata za krivične sankcije i nadzor, kao organizacione jedinice u Ministarstvu pravde, i nadležna je za:

- izvršenje kazne rad u javnom interesu;
- izvršenje kazne zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje;
- izvršenje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom;
- vršenje nadzora nad uslovno otpuštenim osuđenim licem kojem je sudskom odlukom data određena obaveza ili je određeno da se uslovni otpust ima nadzirati elektronskim putem;
- izvršenje mjere bezbjednosti zabrana približavanja i izvršenje mjere bezbjednosti udaljenje iz stana ili drugog prostora za stanovanje.
- sačinjavanje izvještaja o procjeni rizika (procjena kriminogenih faktora) za okrivljeno lice protiv kojeg se pred sudom vodi krivični postupak;

Međutim, iako je propisano da Direkcija sprovodi postupak nadzora nad svim uslovno otpuštenim osuđenim licima, Direkcija zbog nedostatka potrebnih kapaciteta nema dovoljan nivo djelovanja u odnosu na ovaj institut, te vrši nadzor samo nad uslovno otpuštenim osuđenim licima kojima je sudskom odlukom o uslovnom otpustu data određena obaveza ili je određeno da se uslovni otpust ima nadzirati elektronskim putem.

Nadležnost nad primjenom instituta uslovnog otpusta i nadzorom njegovog izvršenja pripada Direkciji za uslovnu slobodu, dok nadležnost za opoziv uslovnog otpusta pripada sudu koji je u konkretnom slučaju

donio prvostepenu odluku. Značaj uslovnog otpusta leži u tome što zatvoreniku/ci omogućava slobodan društveni život, ali zadržava određenu kontrolu nad njim. Kontrola nad uslovno otpuštenim licem ogleda se kroz njegovu obavezu javljanja nadležnom organu ili izvršenje druge obaveze, period provjeravanja poštovanja izrečene mjere uslovnog otpusta, kao i mogućnost opoziva uslovnog otpusta.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva pravde donijetim u junu 2022. godine, za vršenje poslova iz nadležnosti rada Direkcije za uslovnu slobodu je sistematizovano 11 (jedanaest) radnih mjesta, od kojih 3 (tri) sa mjestom rada u Bijelom Polju. Trenutno je zaposleno 7 (sedam) službenika/ca (5 (pet) sa mjestom rada u Podgorici i 2 (dva) sa mjestom rada u Bijelom Polju). Uzevši u obzir veliki broj predmeta izvršenja kazni i mjera (kazna zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje, kazna rad u javnom interesu, mjera bezbjednosti zabrana približavanja) koji se na godišnjem nivou zaprime u Direkciji za uslovnu slobodu, a koji predmeti se sa postojećim brojem službenika/ca ne mogu u nekom primjerenom roku stavljati u postupak izvršenja, tačnije osuđena lica upućivati na izdržavanje/izvršenje izrečene kazne, na šta ukazuje i trenutni broj kazni koje čekaju na izvršenje, potrebno je staviti poseban akcenat na jačanje kapaciteta same Direkcije, primarno kroz zapošljavanje dodatnih kadrova.

Pored navedenog, opravdano se može pretpostaviti da će u narednom periodu doći do većeg broja izricanja alternativnih sankcija, a na to upućuje između ostalog i Komitet Ujedinjenih nacija za borbu protiv torture koji u svom najnovijem dokumentu "Završna razmatranja o Trećem periodičnom izvještaju Crne Gore" usvojenom na 1953. sjednici, održanoj 10. maja 2022. godine kojim se poziva država Crna Gora da intenzivira svoje napore kako bi eliminisala prenatrpanost u kazneno - popravnim ustanovama. Osnov za unaprijeđenje sistema izvršenja krivičnih sankcija je sadržan i u dijelu preporuke Evropskog komiteta za prevenciju mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT), kojom preporukom se promovišu alternativne sankcije i mjere u zajednici u odnosu na kaznu zatvora. Na taj način će obim rada Direkcije biti dodatno povećan, što predstavlja jedan od dodatnih argumenata za jačanje ljudskih resursa i kapaciteta Direkcije.

Kada govorimo o postupanju same Direkcije od 2013. godine, evidentiran je konstantan porast broja predmeta pred samom Direkcijom, što je i prikazano u tabeli dolje (prikaz je na osnovu vrste predmeta i ukupnog broja predmeta raspoređenih po godinama):

Vrsta predmeta	2022*	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Kazna zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje	185*	318	405	259	139	92	48	4	0	0
Rad u javnom interesu	103*	260	266	307	296	289	178	160	66	27
Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom	5*	3	1	0	0	0	0	0	0	0
Mjera bezbjednosti – zabrana približavanja	27*	14	14	2	3	0				
Mjera bezbjednosti – udaljenje iz stana	2*	1	0	1	0	0				
Uslovni otpust uz izrečenu obavezu	0*	0	0	1	0	0				

Uslovni otpust uz elektronski nadzor	0*	0	0	1	- **	- **				
Izveštaj u krivičnom postupku	1*	8	9	4	- ***	- ***				

Tabela br. 16: Upporedni prikaz broja primljenih predmeta u rad Direkcije za uslovnu slobodu (01. Janiar 2021-31. Decembar 2021)⁷⁴

Vrsta predmeta	2022*	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014
Kazna zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje	124*	280	240	188	200	1	0	0	0
rad u javnom interesu	97*	263	265	291	249	247	189	163	2

Tabela br. 17: Upporedni prikaz broja kazni započelih predmeta sa izvršenjem (01.januar – 31.decembar)⁷⁵

U pogledu kazne rad u javnom interesu, podaci ukazuju na veoma visok procenat uspješno izvršenih kazni, dok je u manjem procentu predmeta kazna rad u javnom interesu zamijenjena kaznom zatvora usled neuspješnog izvršenja ili je postupak odlučivanja o zamjeni u kaznu zatvora u toku.

Kazna rad u javnom interesu	
Status predmeta	*Procenat
Uspješno izvršena kazna	85%
Neuspješno izvršena kazna - Zamijenjena kaznom zatvora (UIKS)	7,1%
Poslat predmet sudu na dalje odlučivanje (postupak odlučivanja o zamjeni u kaznu zatvora je u toku)	0,5%
Završeno na drugi način (obustavljen postupak izvršenja iz zakonom propisanih razloga, npr. smrt osuđenog lica)	0,8%
Postupak izvršenja je u toku (poslat poziv za razgovor / obavljen razgovor sa osuđenim licima / osuđena lica su upućena na izvršenje kazne / osuđena lica su trenutno nedostupna radi izvršenja kazne)	6,6%

Tabela br. 18: Pregled statusa (uspješnosti izvršenja) u predmetima kazna rad u javnom interesu⁷⁶

U dosadašnjem radu Direkcije za uslovnu slobodu i postupka izvršenja kazne rad u javnom interesu, osuđena lica su upućivana na izvršenje ove vrste kazne u ukupno 190 različitih pravnih lica, odnosno organizacija na cijeloj teritoriji Crne Gore. Podaci u tabeli se odnose na krivična djela i prekršaja za koja je najviše izricana kazna rad u javnom interesu. Od strane nadležnih sudova kazna rad u javnom interesu je izricana za ukupno 98 različitih krivičnih djela i prekršaja.

Kazna rad u javnom interesu				
r.broj	član	naziv djela	broj	*procenat

⁷⁴ Podatak za 2022. godinu je na dan 30.06.2022. godine

⁷⁵ Podatak za 2022. godinu je na dan 30.06.2022. godine

⁷⁶ Procenat je dat u odnosu na ukupan broj dostavljenih predmeta (sudskih odluka) radi izvršenja od početka rada Direkcije za uslovnu slobodu: 2005

1.	čl.239 KZ-a CG	Krađa	187	9,3%
2.	čl.403 KZ-a CG	Nedozvoljeno držanje oružja i eksplozivnih materija	184	9,2%
3.	čl.221 KZ-a CG	Nedavanje izdržavanja	183	9,1%
4.	čl.339 KZ-a CG	Ugrožavanje bezbjednosti javnog saobraćaja	175	8,7%
5.	čl.287 KZ-a CG	Nepostupanje po zdravstvenim propisima za suzbijanje opasne zarazne bolesti	135	6,7%
6.	čl.399 KZ-a CG	Nasilničko ponašanje	101	5%
7.	čl.220 KZ-a CG	Nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici	96	4,8%
8.	čl.151 KZ-a CG	Teška tjelesna povreda	91	4,5%
9.	čl.152 KZ-a CG	Laka tjelesna povreda	82	4,1%
10.	čl.168 KZ-a CG	Ugrožavanje sigurnosti	62	3,1%
11.	čl.412 KZ-a CG	Falsifikovanje isprave	51	2,5%
12.	čl.324 KZ-a CG	Šumska krađa	49	2,4%
13.	čl.376 KZ-a CG	Napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti	47	2,3%
14.	čl.348 KZ-a CG	Teška djela protiv bezbjednosti javnog saobraćaja	42	2,1%
15.	čl.381 KZ-a CG	Skidanje i povreda službenog pečata i znaka	39	1,9%
16.	čl.326a KZ-a CG	Građenje objekta bez građevinske dozvole	37	1,8%
17.	čl.284 KZ-a CG	Nedozvoljena trgovina	36	1,8%
18.	čl.319 Zakona o bezbjednosti saobraćaja na putevima		29	1,4%
19.	čl.247 KZ-a CG	Oduzimanje tuđe stvari	27	1,3%
20.	čl.384 KZ-a CG	Samovlašće	23	1,1%
21.	čl.415 KZ-a CG	Navođenje na ovjeravanje neistinitog sadržaja	20	1%
22.	čl.375 KZ-a CG	Sprječavanje službenog lica u vršenju službene radnje	19	0,9%
23.	čl.318 Zakona o bezbjednosti saobraćaja na putevima		17	0,8%
24.	čl.246 KZ-a CG	Sitna krađa, utaja i prevara	17	0,8%
25.	čl.320 Zakona o bezbjednosti saobraćaja na putevima		16	0,8%
26.	čl.256 KZ-a CG	Prikrivanje	15	0,7%
27.	čl.36 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici		15	0,7%

Tabela br. 19: Struktura krivičnih djela u predmetima kazna rad u javnom interesu (statistički podaci na dan 26.10.2022. godine)⁷⁷

⁷⁷ Procenat je dat u odnosu na ukupan broj dostavljenih predmeta (sudskih odluka) radi izvršenja od početka rada Direkcije za uslovnu slobodu: 2005

U pogledu kazne zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje, dostupni podaci ukazuju na značajan procenat uspješno izvršenih kazni, dok je samo u 6,3% slučajeva došlo do zamjene u kaznu zatvora koja će se izvršavati u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija (UIKS).

Kazna zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje	
status predmeta	*procenat
Uspješno izvršena kazna	61,3%
Neuspješno izvršena kazna - Zamijenjena kaznom zatvora (UIKS)	6,3%
Poslat predmet sudu na dalje odlučivanje (postupak odlučivanja o zamjeni u kaznu zatvora je u toku)	2%
Završeno na drugi način (obustavljen postupak izvršenja iz zakonom propisanih razloga, npr. amnestija, smrt osuđenog lica i dr.)	11,7%
Postupak izvršenja je u toku (poslat poziv za razgovor / obavljen razgovor sa osuđenim licima / osuđena lica su upućena na izvršenje kazne / osuđena lica su trenutno nedostupna radi izvršenja kazne)	18,7%

Tabela br. 20: Pregled statusa (uspješnosti izvršenja) u predmetima kazna zatvora u prostorijama za stanovanje ⁷⁸

Kada govorimo o kazni zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje, u najvećem broju slučajeva je ova kazna izrečena za krivična djela:

- Nepostupanje po zdravstvenim propisima za suzbijanje opasne zarazne bolesti
- Neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga
- Nedoizvoljeno držanje oružja i eksplozivnih materija

Kazna zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje				
r.broj	član	naziv djela	broj	*procenat
1.	čl.287 KZ-a CG	Nepostupanje po zdravstvenim propisima za suzbijanje opasne zarazne bolesti	207	13,8%
2.	čl. 300 KZ-a CG	Neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga	163	10,8%
3.	čl.403 KZ-a CG	Nedoizvoljeno držanje oružja i eksplozivnih materija	153	10,2%
4.	čl.240 KZ-a CG	Teška krađa	94	6,2%
5.	čl.152 KZ-a CG	Laka tjelesna povreda	88	5,8%
6.	čl.151 KZ-a CG	Teška tjelesna povreda	80	5,3%
7.	čl.399 KZ-a CG	Nasilničko ponašanje	68	4,5%
8.	čl.348 KZ-a CG	Teška djela protiv bezbjednosti javnog saobraćaja	61	4%
9.	čl.339 KZ-a CG	Ugrožavanje bezbjednosti javnog saobraćaja	52	3,4%
10.	čl. 376 KZ-a CG	Napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti	49	3,2%
11.	čl.239 KZ-a CG	Krađa	47	3,1%

⁷⁸ Procenat je dat u odnosu na ukupan broj dostavljenih predmeta (sudskih odluka) radi izvršenja od početka rada Direkcije za uslovnu slobodu: 1506

12.	čl.221 KZ-a CG	Nedavanje izdržavanja	41	2,7%
13.	čl.220 KZ-a CG	Nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici	39	2,6%
14.	čl. 168 KZ-a CG	Ugrožavanje sigurnosti	37	2,4%
15.	čl.324 KZ-a CG	Šumska krađa	23	1,5%
16.	čl.301 KZ-a CG	Omogućavanje uživanja opojnih droga	22	1,4%
17.	čl.244 KZ-a CG	Prevara	19	1,3%
18.	čl.401a KZ-a CG	Stvaranje kriminalne organizacije	17	1,1%
19.	čl. 272 KZ-a CG	Zloupotreba položaja u privrednom poslovanju	17	1,1%
20.	čl.242 KZ-a CG	Razbojništvo	16	1,1%
21.	čl.284 KZ-a CG	Nedozvoljena trgovina	15	1 %
22.	čl.416 KZ-a CG	Zloupotreba službenog položaja	14	0,9%
23.	čl.412 KZ-a CG	Falsifikovanje isprave	13	0,9%
24.	čl.265 KZ-a CG	Krijumčarenje	13	0,9%
25.	čl. 405 KZ-a CG	Nedozvoljeni prelaz državne granice i krijumčarenje ljudi	12	0,8%
26.	čl. 338 KZ-a CG	Teška djela protiv opšte sigurnosti	12	0,8%
27.	čl. 256 KZ-a CG	Prikrivanje	11	0,7%

Tabela br. 21: Struktura krivičnih djela u predmetima kazna zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje (statistički podaci na dan 26.10.2022. godine)⁷⁹

Od strane nadležnih sudova kazna zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje je izricana za ukupno **83** različita krivična djela. U pogledu mjere bezbjednosti zabrana približavanja, podaci ukazuju na sve veću opredijeljenost sudova da u sprovedenom krivičnom postupku učiniocu krivičnog djela izreknu mjeru bezbjednosti zabrana približavanja prema žrtvi/oštećenom licu.

U pogledu mjere bezbjednosti zabrana približavanja, u 2022. godini, zaključno na dan 17.11.2022. godine, u Ministarstvu pravde – Direkciji za uslovnu slobodu je primljeno 53 predmeta, što predstavlja za 20 predmeta više nego u prethodnih 5 godina zajedno (2017-2021).

vrsta predmeta	2022*	2021	2020	2019	2018	2017
mjera bezbjednosti – zabrana približavanja	53*	14	14	2	3	0

Tabela br. 22: Uporedni prikaz broja primljenih predmeta u rad Direkcije za uslovnu slobodu (uporedna statistika se odnosi na vremenski period 01.januar – 31.decembar)

Zaključno na dan 17.11.2022. godine, od 86 predmeta u poslednjih 6 godina, približno 58% (50 predmeta) se odnosi na član 220 (nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici) Krivičnog zakonika Crne Gore; približno 13% (11 predmeta) se odnosi na član 168 (ugrožavanje sigurnosti) Krivičnog zakonika Crne Gore; približno 13% (11 predmeta) se odnosi na član 168a (proganjanje) Krivičnog zakonika Crne Gore.

Mjera bezbjednosti zabrana približavanja				
r.broj	član	naziv krivičnog djela	broj	*procenat

⁷⁹ Procenat je dat u odnosu na ukupan broj dostavljenih predmeta (sudskih odluka) radi izvršenja od početka rada Direkcije za uslovnu slobodu: 1506

1.	čl.220 KZ-a CG	nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici	50	58%
2.	čl.168 KZ-a CG	ugrožavanje sigurnosti	11	13%
3.	čl.168a KZ-a CG	proganjanje	11	13%

Tabela br. 23: Struktura krivičnih djela u predmetima u kojima je izrečena mjera bezbjednosti zabrana približavanja (statistički podaci na dan 17.11.2022. godine)

Zaključno na dan 17.11.2022. godine, od 86 predmeta u poslednjih 6 godina, 55 predmeta je dostavio Osnovni sud u Podgorici, što predstavlja približno 64% svih dostavljenih predmeta te vrste.

Mjera bezbjednosti zabrana približavanja			
r.broj	naziv suda	broj	*procenat
1.	Osnovni sud u PODGORICI	55	64%
2.	Osnovni sud u KOTORU	11	13%
3.	Osnovni sud u BARU	6	7%

Tabela br. 24: Prikaz sudova koji su dostavili radi izvršenja u kojima je izrečena mjeru bezbjednosti zabrana približavanja (statistički podaci na dan 17.11.2022. godine)

Zaključno na dan 17.11.2022. godine, od 86 predmeta u poslednjih 6 godina, u 9 predmeta se kao oštećena lica (žrtve) javljaju samo muškarci; u približno 89% predmeta kao oštećena lica se javljaju samo žene.

Mjera bezbjednosti zabrana približavanja			
r.broj	Oštećena lica	broj	*procenat
1.	Muškarci	9	11%
2.	Žene	76	89%

Tabela br. 25: Pol žrtava (oštećenih lica) u predmetima u kojima je izrečena mjera bezbjednosti zabrana približavanja (statistički podaci na dan 17.11.2022. godine)

Zaključno na dan 17.11.2022. godine, od 86 predmeta u poslednjih 6 godina, u 6 predmeta se kao osuđena lica javljaju žene, što dalje znači da se u približno 93% predmeta kao osuđena lica javljaju muškarci.

Mjera bezbjednosti zabrana približavanja			
r.broj	Osuđena lica	broj	*procenat
1.	Muškarci	79	93%
2.	Žene	6	7%

Tabela br. 26: Pol izvršilaca krivičnih djela (osuđenih lica) u predmetima u kojima je izrečena mjera bezbjednosti zabrana približavanja (statistički podaci na dan 17.11.2022. godine)

Kada govorimo o postupanju osnovnih sudova⁸⁰, viših sudova i sudova za prekršaje u 2021. godini, dostupni podaci ukazuju da je u najvećem broju slučajeva u sudskim odlukama izrečena uslovna osuda bez zaštitnog nadzora, nakon koje slijedi odobren uslovni otpust.

	U koliko predmeta je	U koliko predmeta je uslovni	U koliko predmeta je	U koliko predmeta je	U koliko predmeta je	U koliko predmeta je	U koliko predmeta je kazna rad u	U koliko predmeta je izrečena	U koliko predmeta je kazna zatvora

⁸⁰ Doprinos Vrhovnog suda Crne Gore Izvještaju o realizaciji mjera iz Akcionog plana za sprovođenje Strategije za izvršenje krivičnih sankcija 2017-2021

Sudovi	dozvoljen uslovni otpust u 2021. godini	otпуст opozvan u 2021. godini	izrečena uslovna osuda bez zaštitnog nadzora u 2021. godini	izrečena uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom u 2021. godini	opozvana odluka o uslovnoj osudi u 2021. godini	izrečena kazna rad u javnom interesu u 2021. godini	javnom interesu zamijenjena kaznom zatvora u 2021. godini	kazna zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje u 2021. godini	koja se izvršava u prostorijama za stanovanje zamijenjena sa kaznom zatvora koja se izvršava u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija u 2021. godini
1.Osnovni sud u Danilovgradu	9	0	38	0	0	4	0	8	0
2.Osnovni sud u Cetinju	14	-	40	-	-	3	-	19	1
3.Osnovni sud u Plavu	2	0	19	0	0	7	0	3	1
4.Osnovni sud u Pljevljima	8	-	39	-	-	-	-	8	-
5.Osnovni sud u Žabljaku	0	0	0	0	0	6	0	0	0
6.Osnovni sud u Baru	17	0	0	0	2	19	2	26	0
7.Osnovni sud u Bijelom Polju	25	-	101	-	-	9	-	19	2
8.Osnovni sud u Beranama	16	-	60	-	-	2	-	15	-
9. Osnovni sud u Rožajama	11	0	55	0	0	0	0	10	0
10.Osnovni sud u Ulcinju	3	0	66	0	0	4	1	12	1
11.Osnovni sud Herceg Novi	9	-	95	-	-	12	-	1	-
12.Osnovni sud u Podgorici	47	0	517	1	4	71	4	50	6
13.Osnovni sud u Kolašinu	3	-	75	-	-	4	-	4	-
14.Osnovni sud u Kotoru	45	-	212	3	-	31	1	12	1
15. Osnovni sud u Nikšiću	26	-	208	-	-	9	-	46	2

16.Viši sud u Podgorici	95	11	17			4	2	40	10
17.Viši sud u Bijelom Polju	18	1	-	-	-	1	-	7	-
18.Sud za prekršaje u Budvi	-	-	135	27	-	16	-	-	-
19.Sud za prekršaje u Podgorici	-	-	304	-	-	40	-	-	-
20.Sud za prekršaje u Bijelom Polju	-	-	27	-	-	-	-	-	-
Ukupno	348	14	2008	31	6	242	10	280	24

Tabela br. 27: Postupanje sudova

Važno je ukazati na evidentirani trend porasta broja kazni zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje kojih je u 2018. godini bilo 105, dok ih je u 2020. godini bilo 416, a prethodne 2021. godine 280. Uz to, došlo je i do porasta izricanja uslovnih osuda bez zaštitnog nadzora kojih je u 2018. godini izrečeno 1718, dok ih je u 2021. godini bilo 2008.

NVO Juventas je 2022. godine izdao studiju "Analiza stanja i preporuke u odnosu na uslovni otpust u Crnoj Gori" u kojoj je obradio statističke podatke u odnosu na postupanje sudova po molbama za uslovni otpust za period od 2020., 2021. i 2022. godine zaključno sa aprilom mjesecom.

Posebno značajan podatak se odnosi na teritorijalnu rasprostranjenost korišćenja uslovnog otpusta u Crnoj Gori, gdje se najveći broj usvojenih molbi za uslovni otpust bilježi kod Osnovnog suda u Beranama 78,46%, a najmanji kod Osnovnog suda u Podgorici 43,21%.⁸¹

Sumirano, usvojene molbe za uslovni otpust, za posmatrani period, izražene u procentima:

Osnovni sud Berane	78,46%
Osnovni sud Kotor	71,03%
Osnovni sud Nikšić	68,80%
Osnovni sud Bijelo Polje	65,06%
Osnovni sud Ulcinj	64%
Osnovni sud Danilovgrad	61,54%
Osnovni sud Herceg Novi	60%
Osnovni sud Cetinje	59,65%
Osnovni sud Bar	55,07%
Osnovni sud Rožaje	53,57%
Viši sud Podgorica	48,37%
Osnovni sud Kolašin	46,67%
Viši sud Bijelo Polje	44,97%
Osnovni sud Podgorica	43,21%

Tabela br. 28: Usvojene molbe za uslovni otpust izražene u procentima po nadležnim sudovima u Crnoj Gori

⁸¹ NVO Juventas, „Analiza stanja i preporuke u odnosu na uslovni otpust u Crnoj Gori“, 2022

U najvećem broju slučajeva, po molbama za uslovni otpust odlučivao je Viši sud u Podgorici – za posmatrani period ukupno 490 podnesenih molbi. Kada je u pitanju opoziv uslovnog otpusta, samo je Viši sud u Bijelom Polju jednom u toku 2021. godine opozvao uslovni otpust. Drugi sudovi za posmatrani period nijesu opozivali uslovni otpust.

Uzevši u obzir prethodno navedeno, u narednom periodu sprovođenja javne politike definisani su sljedeći pravci djelovanja:

- Potrebno je raditi na kadrovskom osnaživanju Direkcije za uslovnu slobodu, što podrazumijva najprije potrebu za zapošljavanjem službenika/ca u broju kako je to i predviđeno Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva pravde. Takođe, postoji potreba za dodatnim zapošljavanjem službenika/ca, a broj novozaposlenih direktno zavisi od broja i vrste krivičnih sankcija koje će u narednim godinama biti dostavljane od strane sudova Direkciji za uslovnu slobodu radi izvršenja.
- Jačanje saradnje između Direkcije za uslovnu slobodu i pravosudnih organa, što je prepoznato i dokumentom "Evaluacija implementacije Strategije za izvršenje krivičnih sankcija 2017-2021". Navedeno se može postići kroz organizovanje okruglih stolova/radionica/seminara na temu alternativnih i drugih sankcija i mjera iz nadležnosti rada Direkcije. Pored službenika/ca Direkcije za uslovnu slobodu i predstavnika pravosudnih organa (suda i tužilaštva), unapređenje međusobne saradnje zahijeva uključenost službenika/ca Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, službenika/ca Centara za socijalni rad, predstavnika pravnih lica/organizacija kod kojih se izvršava kazna rad u javnom interesu i relevantnih NVO.
- Treninzi/Obuke na temu izvršenja mjere bezbjednosti zabrana približavanja, sa posebnim akcentom na postupanje u predmetima rodno zasnovanog nasilja i postupanje u odnosu na žrtve krivičnih djela, kao posebno osjetljivu kategoriju. Navedeno iz razloga što se radi o predmetima u kojima je aktivnije postupanje Direkcije započeto u 2022. godini, a veliki priliv predmeta te vrste ostvaren u ovoj i opravdane pretpostavke da će se taj trend nastaviti i u narednim godinama, ukazuju na potrebu za adekvatnim treninzima/obukama, kao i iz razloga što navedeni predmeti zahtijevaju poseban odnos i podrazumijevaju posebnu odgovornost službenika/ca.
- Treninzi/Obuke na temu vršenja procjene rizika (kod izvještaja u krivičnom postupku; uslovne osude sa zaštitnim nadzorom; uslovnog otpusta sa obavezom).
- Pitanje dalje decentralizacije Direkcije za uslovnu slobodu (pored otvorene kancelarije u Bijelom Polju, u martu 2020. godine), u smislu otvaranja kancelarije koja bi svojim radom pokrivala opštine sa teritorije južnog dijela Crne Gore, treba dodatno sagledati, sa aspekta finansijske opravdanosti, a imajući u vidu trenutni broj predmeta (kazni i mjera) koji se izvršavaju na teritoriji tih opština, a posebno očekivani priliv predmeta u narednim godinama.
- Sprovođenja analize važećeg krivičnog zakonodavstva i propisa kojima je regulisana oblast izvršenja krivičnih sankcija, a u cilju unaprijeđenja zakonodavnog okvira koji se odnosi na alternativne sankcije. Kako je u toku rad na izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore, kojim izmjenama su obuhvaćene i odredbe kazni i mjera iz nadležnosti rada Direkcije za uslovnu slobodu, navedeno upućuje na neophodnost prilagođavanja.
- Za potrebe pravovremenog i efikasnog izvršavanja kazni zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje, a kako bi se skratio vremenski period čekanja osuđenih lica da budu upućena na izdržavanje kazne po osnovu pravosnažnih sudskih presuda, uz zapošljavanje novih službenika/ca, neophodno je sprovesti i postupak nabavke dodatnog broja uređaja za elektronski nadzor.

Operativni cilj 7:	Izgradnja efikasnog sistema alternativnih sankcija zasnovanog na razvijenim institucionlanim i ljudskim kapacitetima Direkcije za uslovnu slobodu		
Indikator učinka 1:	2023	2024	2026
Povećanje broja izvršenih alternativnih sankcija	425 je trenutni broj izvršenih alternativnih sankcija	450 izvršenih alternativnih sankcija	475 izvršenih alternativnih sankcija

FINANSIJSKI OKVIR

U sljedećoj tabeli dat je pregled finansiranja cjelokupnog strateškog dokumenta za naredni petogodišnji period, gdje se kao glavni izvori finansiranja javljaju:

- Budžet Crne Gore
- Donatorska podrška
- Sredstva dobijena iz IPA 2018 fondova
- Kreditna sredstva.

Godina	Budžetska sredstva	Donatorska podrška	IPA II	Kreditna sredstva	Ukupno
2023	3.373.288,12 €	10.126,13 €	4.378.311,00 €	15.000.000,00 €	22.761.725,25 €
2024	6.892.857,80 €	10.000,00 €			6.892.857,80 €
2025	6.900.000,00 €				6.900.000,00 €
2026	7.000.000,00 €				7.000.000,00 €
Ukupno	24.166.145,92 €	20.126,13 €	4.378.311,00 €	15.000.000,00 €	43.564. 583,05 €

MONITORING, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJA

Mehanizam za vršenje monitoringa i izvještavanja o sprovođenju Strategije za izvršenjektivnih sankcija 2022-2026, je zasnovan na radu Radne grupe za izradu strateškog dokumenta i Savjeta za praćenje

spvođenja izvršenja krivičnih sankcija. Radna grupa koja je radila na izradi strategije biće transformisana u tijelo nadležno za praćenje spvođenja i izvještavanje o strateškom dokumentu, koje će primarno imati karakter operativnog tijela.

Operativno tijelo je sastavljeno od predstavnika:

- Ministarstva pravde,
- Uprave za izvršenje krivičnih sankcija,
- Direkcije za uslovnu slobodu,
- Zaštitnika ljudskih prava i sloboda,
- Ministarstva zdravlja,
- Predstavnik sudstva i tužilaštva,
- Predstavnik NVO-a..

Ministarstvo pravde - Direktorat za krivične sankcije i nadzor predstavlja instituciju nadležnu za koordinaciju rada operativnog tijela, izradu, spvođenje i izvještavanje o spvođenju strateškog dokumenta. Predmetni strateški dokument prati Akcioni plan koji će biti pripremljen za period od dvije godine.

Strategija za izvršenje krivičnih sankcija 2023-2026, predstavlja strateški dokument za čije je spvođenje neophodno uključivanje svih zainteresovanih institucija, kako organa državne uprave, NVO -a koje se bave položajem i pravima lica lišenih slobode, tako i međunarodnih organizacija koje imaju značajan uticaj na razvoj javne politike. Shodno tome, predmetne institucije će biti u obavezi da dostavljaju informacije o aktivnostima koje realizuju u okviru akcionog plana, a radi blagovremenog i adekvatnog prikupljanja podataka za sačinjavanje godišnjih i završnog izvještaja, kao i mjerenja stepena ostvarenog učinka, ali i identifikovanja izazova koji se mogu javiti prilikom spvođenja planiranih aktivnosti.

Osnovne nadležnosti operativnog tijela se ogledaju u pripremi dvije vrste izvještaja, i to:

Grafik br. 9: Sistem izvještavanja

Operativno tijelo će se sastajati najmanje četiri puta godišnje, odnosno održavaće minimum jedan sastanak u toku svakog kvartala, s obzirom na značaj, obuhvat i složenost oblasti koja zahtjeva češće održavanje sastanaka operativnog tijela. Na taj način će se blagovremeno i u kontinuitetu razmatrati proces spvođenja, kao i moguće prepreke i izazovi sa kojima se institucije mogu suočavati prilikom implementacije aktivnosti. Podaci neophodni za sačinjavanje izvještaja prikupljaće se u toku trajanja cjelokupne godine i biće kvartalno dostavljani Ministarstvu pravde - Direktorat za krivične sankcije i nadzor, kao koordinacionom organu rada operativnog tijela. Na posljednjem godišnjem sastanku

navedeni podaci će biti razmotreni i eventualno dopunjeni kako bi se obezbijedio neophodan kvalitet izvještaja.

Ministarstvo pravde-Direktorat za krivične sankcije i nadzor biće zaduženo za prikupljanje i objedinjavanje podataka relevantnih za sačinjavanje izvještaja, kao i za koordinaciju i rad operativnog tima. Osim toga, svi eventualni problemi i prepreke koji se mogu pojaviti prilikom realizacije strateškog dokumenta biće adresirani od strane nadležnog tijela na redovnim kvartalnim sastancima.

Proces izvještavanja, prolaziće nekoliko instanci, i to:

- članovi operativnog tijela će dostavljati podatke Ministarstvu pravde-Direktoratu za krivične sankcije i nadzor na kraju svakog kvartala, a Ministarstvo će objediniti iste i sačiniti izvještaj prije održavanja posljednjeg sastanka operativnog tima u predmetnoj godini.
- Nakon usaglašavanja sa ostalim članovima tijela, izvještaj (godišnji ili završni) biće upućen Savjetu za praćenje sprovođenja izvršenja krivičnih sankcija na uvid i odobrenje.
- Nakon dobijenog odobrenja od strane Savjeta, godišnji i završni izvještaj će biti dostavljeni Generalnom sekretarijatu Vlade Crne Gore na mišljenje, nakon čijeg pozitivnog mišljenja će biti upućen Vladi Crne Gore na usvajanje.

U cilju obezbjeđenja transparentnosti procesa sprovođenja strategije, izvještaji će biti objavljeni na internet stranici Ministarstva pravde.

Evaluacija

Evaluacija strateškog dokumenta biće sprovedena ex post i od strane eksternih eksperata zbog složenosti i obuhvata, ali i zbog obezbjeđivanja većeg stepena objektivnosti. **Sredstva za sprovođenje biće obezbijeđena budžetom Ministarstva pravde - Direktorata za krivične sankcije i nadzor, odnosno eventualne donatorske podrške koja će biti obezbijeđena. Navedena sredstva će biti definisana u okviru poslednjeg akcionog plana za realizaciju strateškog dokumenta koji bude pripremljen.** Planirano je da ovaj proces otpočne u drugoj polovini 2026. godine i bude završen do sredine 2027. godine, kako bi se pravovremeno obezbijedili nalazi evaluacije, koji će biti predstavljeni u završnom izvještaju, ali i u cilju obezbjeđivanja adekvatnih osnova za kreiranje potencijalno novog strateškog dokumenta. Nalazi evaluacije daće jasan i precizan prikaz uspješnosti razvijanja ove politike kroz unificiran strateški dokument. Na ovaj način nastoji se odrediti da li se postižu planirani efekti zajedničkim djelovanjem, odnosno da li sprovedene aktivnosti vode ka unapređenju prava i položaja lica lišenih slobode u Crnoj Gori, u skladu sa važećim međunarodnim standardima.